

דף נ"ח ע"ב

מתני' - והלך אחר וקדשה מקודשת לשני - בראשונים מדייקים שמשמע שגם קידושי ראשון מיתלא תלוי וקאי שאם לא יחול קידושי השני יחול הראשון, מדלא כ' מתני' אינה מקודשת לראשון. ויש שדחו דיוק זה וכ' שע"כ אינה מקודשת לראשון כלל אפי' כה"ג דלא חל קידושי שני משום שעצם הדבר שהלכה וקדשה עצמה הו"ל כחזרה מקידושי ראשון ואתי דיבור ומבטל דיבור וכ"ש כאן דהו"ל מעשה. ע"ש בדבריהם שהאריכו בזה.

תוד"ה האומר - "וא"ת ומה חי יש כאן פשיטא". וע"ע בש"ר מש"כ בתי קו' זו. וגם ברא"ש הק' כהתוס', והוסיף שע"כ החי' במתני' הוא שמקודשת למשלח ולא לשליח ממשי"כ במתני' וכן האומר לאשה וכו' אלמא דומי' דסיפא ע"ש. ובמהרש"ל כ' ע"ז שאין הדיוק נכון אלא כוונת המשנה לדמות סיפא לרישא שגם בסיפא הו"ל מנהג רמאות כיון שקידש אשה שכבר קידשה ראשון לאחר ל', והוי כ"ש מרישא בשליח שקידש לעצמו שכ' בו "והלך" שהוא רמז על הרמאות כמש"כ בגמ'. וכ' עוד שדוקא כה"ג שקדשה ראשון אבל בלא"ה אינו דומה לעני המהפך בחררה, ולא מיבעי' לן לדעת ר"ת בתוס' בסוגיין שאין דין עני המהפך בהפקר משום שאינו יכול למצוא כן במק"א, שלפ"ז ה"ה אשה שיכול לוי' בזו אני רוצה. אלא אפי' לרש"י שס"ל בסוגיין שעני המהפך בחררה מייירי בהפקר ג"כ, י"ל דמשום פרי' ורבי' מותר, אבל כשקידש כו"ע מודו דחשיב רשע ע"ש.

והנה באחרונים דייקו בשינוי הלשון שגבי שליח שהלך וקידש לעצמו כ' לשון רמאי ואילו גבי עני המהפך בחררה נאמר לשון רשע, ועוד שלא כ"כ כ"א בשליח אבל באחר שקדמו לא. ולד' המהרש"ל הנ"ל א"ש דיוק זה דלדידי' קידושין שאני כנ"ל ולכן רק במקום ששלח שליח או שקידש ממש נקרא רמאי ולא רשע (אמנם ע"ש לשונו וצ"ע). וע"ע בנודב"י תנינא סי' ע"א שכ' טעם החילוק משום שכאן אע"פ ששלח שליח אי"ז טירחא ולא חשיב עני המהפך בכך כ"א רמאי בעלמא על שלא קיים את השליחות, ע"ש עוד מש"כ נ"מ בדבר. וכ' שם שאם טרח הוי עני המהפך אפי' לשי' התוס' הנ"ל משום שאינו דומה להפקר כ"א למקח שיכול למצוא אחרת.

וכ' עוד בתשו' חת"ס חו"מ סי' קי"ח (וכ"כ בחי' לב"ב דף כ"א) לתלות ד"ז במחלו' רש"י ותוס' הנ"ל, שלפ"ד התוס' שס"ל שדוקא במקח וממכר שייך דין עני המהפך בחררה משום שיכול לטרוח במק"א י"ל שאי"ז כ"א בכה"ג שהמהפך פסק דמים על החפץ דאל"כ לא אלומי' המהפך מהשני, ולפ"ז בקידושי אשה דל"ש ד"ז ל"ש דין עני המהפך ולכן נקרא רמאי ולא רשע. ואילו לשי' רש"י ל"ש חילוק זה, ולכן בקידושי אשה ג"כ שייך דין עני המהפך ונקרא רשע, וע"כ שינוי לשון של רמאי ורשע לאו דוקא. ובזה ביאר שי' הרמב"ם שכ' לשון רמאי גם גבי שליח שהלך וקידש לעצמו, ולהנ"ל י"ל שס"ל רש"י ע"ש.

דף נ"ט ע"א

תוד"ה עני - "פי' בקו' דמייירי בחררה של הפקר וק' מהא דתנן בשנים אוחזין ראה את המציאה ונפל לו עלי' או פירש טליתו עלי' ובא אחר ונטלה הר"ה שלו". וברש"י ופנ"י ושאר מפרשים מק' שאין ראי משם שמותר לעשות כן לכתחילה אלא שהוי שלו בדיעבד, ואילו גבי עני המהפך בחררה לא כ' כ"א שנקרא רשע אבל לא שחייב להחזירו. ויש ראשונים שהשמיטו ראי' זו והביאו רק ממש"כ התוס' אח"כ

הערות ומראה מקומות בפרק האומר

מההיא שליקט מקצת פאה שכי' שם מעבירין אותו הימנו שהוא לשון לכתחילה. וע"ע בריטב"א שהביא בשם ר"ת שהלוקח ממהפך בחררה חייב להחזירה, והקי' ע"ז מדי' הגמ' בסמוך בדרי' גידל שכי' שלא רצה לקחת משום שונא מתנות ור' אבא לא רצה למכור משום דלא מסמנא מילתא ואם חייב להחזירה ל"ש כ"ז. ומקור לדבריו ברמב"ן בב"ב דף נ"ד ע"ב, ואולי כוונתם שכי"ה דעת ר"ת מראיתו בתוס' הנ"ל מההיא דראה את המציאה. וע"ע בסמוך.

בא"ד - "ומיהו ק' מההיא דפ' לא יחפור דקאמר התם מרחיקין מן הדג כמלא ריצת הדג אע"פ שהוא של הפקר". ובש"ר מתי' ע"ז שכבר כי' בגמ' שם בדף כ"א ע"ב שהטעם בדגים משום דיהבי סיירא והו' כנצודין ע"ש ובראשונים שם. ובחת"ס שם ובתשו' הנ"ל תמה על ד' התוס' שהביאו ראי' משם גבי דגים לדין עני המהפך ולא חילקו כנ"ל. וכי' שם שבאמת ק' להיפך שבכל עני המהפך אין לכופו בדיינים כמו שאינו חייב להחזירו כנ"ל בשם הריטב"א והרמב"ן ואילו שם יכול לכופו בדיינים להרחיק, ומה"ט צריך טעם נוסף של יהבי סיירא, ואעפ"כ מביאים התוס' ראי' לעיקר הנדון כאן אם יש דין עני המהפך בהפקר משום שאילו אין דין עני המהפך בחררה כה"ג ה"ה שלא היה יוצא בדיינים בדגים דיהבי סיירא.

אלא שצ"ע במש"כ התוס' לדמות מצודת הדג להפקר שהרי טעמא דמילתא שאין בהפקר משום עני המהפך כי' ר"ת שאם לא זכה בזאת לא ימצא אחרת, ובדגים ל"ש ה"ט כמש"כ התוס' בסמוך בשם ר"מ אביו של ר"ת שיש טענה על הפורש מצודה שיכול לעשות כן במק"א. אלא שבאמת גם התוס' לכ"כ כ"א לפי פי' ר"מ אביו של ר"ת שפי' שמיירי ששם במצודה דג מת שע"ז מתאספים כל הדגים אבל בלא"ה לא. ואולי הטעם בזה משום שבפרישת מצודה אפי' במרחק של מלא ריצת דג עדיין יכולים אותן דגים ליכנס למצודתו ולכן ל"א שהיה לו לפרוש במק"א, משא"כ לפי ר"מ אביו של ר"ת דמיירי ששם דג מת במצודתו וכבר התאספו למצודתו ואם אחר יעשה כן בסמוך לו ילכו ממצודתו של זה למצודתו של זה.

ולפי"ז עיקר תי' של הר"מ אביו של ר"ת הוא שהו"ל כמקח וממכר דאמרין שיכול למצוא במק"א, אמנם במהרי"ט מבואר שעיקר תי' הוא שטרח למצוא הדגים וכמו"כ במלמד שטרח להכין התלמיד ללמוד הימנו ע"ש. ומש"כ התוס' שיכול למצוא במק"א היינו משום דאל"כ אינו מחויב להפסיד פרנסתו. וע"ע בתוס' בב"ב שם ובחת"ס שם ובעצמ"י כאן.

[ואגב אורחן מש"כ התוס' בהוה כאילו גוזלו, עי' קצוה"ח סי' רע"ג שהקי' שהראשון קנה ממש כיון שבגללו באים למצודתו והוי כקורא לה והיא באה דהוי משיכה, ומצינו גם הגבהה כה"ג גבי פיל בחבילי זמורות כמש"כ התוס' לעי' דף כ"ו ריש ע"א ע"ש וא"כ הו"ל גוזלו ממש, וע"ע בנתיבות שם. ובחת"ס כי' שכיון שיוצאים קודם ממצודתו של ראשון אי"ז גזל ממש דהוי כמציל מזוטו של ים.]

ואע"פ שנתאכלו המעות וכו' הני בתורת קידושין יהבינהו ניהלה - הראשונים מקי' מ"ש ד"ז ממקדש במלוה שכי' בגמ' לעי' דף ו' ע"ב שאינה מקודשת, ומתי' הריטב"א כאן ולעי' שם שכה"ג דידן לעולם לא נעשה מלוה כיון שמקדשה בנתינה ראשונה שנתן לה הכסף ע"מ להוצאה לצורכה. ועי' אב"מ ריש סי' מ' שלמד בכוונתו שלעולם מעשה הקידושין הוי מיד ורק החלות מיתלא ותלוי עד לי' יום, וכ"כ הריטב"א במש"כ הגמ' בסמוך שאני נתינת מעות ליד האשה דכמעשה דמי שהכוונה בזה שכאן מעשה הקידושין הוי מיד.

הערות ומראה מקומות בפרק האומר

ובאב"מ שם הק' ע"ז דהו"ל כלתה קנינו כיון שאין המעות בעין לאחר ל', וכבר כ' הראשונים כאן כע"ז שאם מקדשה בשטר ונשרף השטר ל"מ מטעם כלתה קנינו. ומת' האב"מ שהדבר תלוי במחלו' הראשונים בכתובות דף פ"ו ע"ב גבי משוך פרה זו ותקנה לך לאחר ל' יום אם קונה בעומדת באגם כשלא אמר מעכשיו, ואם קנה כמו"כ כאן מקודשת כיון שהקנאה הראשונה קיימת ואע"פ שכבר הוציאה המעות לפני ל' יום כיון שנפטרת מלשלם לו ע"י נתינתו הראשונה א"כ הו"ל כעומדת באגם שקונה במשיכה. [ולכאורה צ"ל לפ"ז שחסרון מלוה בקידושין אינו משום שאינו כסף כלל אלא שנותן לה דבר שכבר היה ברשותה (וכ"מ ברשב"א במכילתין בכ"מ, וכ"מ קצת ברש"י לעי' שם דף ו' ובתורהא"ש בדף מ"ז ע"ב ע"ש, ונ"מ לענין קנין קרקע במלוה ע"י בזה לעי' שם, וע"ע מש"כ בזה לעי' דף כ"ח ע"ב), דאם נימא שאינו כסף כלל איך חשיב כעומדת באגם במה שנפטרת מלשלם.]

וברשב"א כ' באופ"א שהקידושין הוא בהנאת מחילת מלוה, רק שבשאר מלוה ל"א שמקדש בכך כיון שנתן לה מתחילה אדעתא דמלוה משא"כ כה"ג שנתן לה ע"מ לקדשה. ובאב"מ שם למד שהרשב"א חולק על הנ"ל מהריטב"א וס"ל שכה"ג הקידושין הוא רק לאחר ל' יום ולכן אי"כ חסרון של כלתה קנינו. וכ' עוד באב"מ שם מהלך אחר בסוגיין עפ"ד הר"ן כאן שכי' שאם חזר בו האיש מלקדש אין צריכה להחזיר לו הכסף, וא"כ שפיר י"ל שאם חוזרת בה בסוף חשיב כחיוב חדש להחזיר הכסף כיון שאינו שלו כלל לחזור בו, וכל כה"ג אי"ז מלוה כיון שמקדשה בכסף זה בלי שתתחייב כלל. וכ' שם לדמות ד"ז למש"כ בדף מ"ח ע"א שלמ"ד אינה לשכירות אלא לבסוף מקודשת בסוף משום שלא נתחייב עד הקידושין ע"ש. וברשב"א כ' גם בזה על דרכו הנ"ל שגם שם נתן לה מתחילה אדעתא דקידושין ע"ש. והמהרי"ט חולק על הר"ן בזה ע"ש, וע"ע קה"י סי' מ"ו וברכ"ש סי' ח'.

ובזה נחזור לד' הגמ' כאן שלפ"ד הריטב"א מש"כ "הני בתורת קידושין" וכו' הכוונה שכבר נתקיים מעשה הקידושין בתחילת ל', ולפ"ד הרשב"א הכוונה שמה"ט אמרי' שמקדשה בהנאת המחילה, ולפ"ד הר"ן הכוונה הוא שמה"ט אינה חייבת להחזיר לו הכסף אם חזר בו משום שלא ירדה ע"ד מלוה.

שאני נתינת מעות ליד אשה דכמעשה דמי - והנה לד' הריטב"א הנ"ל שמעשה הקידושין נעשה מיד בשעת נתינת מעות, מבואר שלכן ד"ז חשיב מעשה. אלא שלפ"ז צ"ע קו' הגמ' אח"כ משליחות דגט ששם לא חל כלל מיד (ודוחק לוי' שזה גופא תי' הגמ'), וע"ע בריטב"א ובמהרי"ט כאן. ולפ"ד הרשב"א הנ"ל שס"ל שהקידושין נעשו רק לאחר ל' צ"ל שעצם המעשה נתינה מחשיב דיבור הקידושין למעשה. אמנם יעוין ברא"ש כאן שכי' שלכן לא הסתפקו לענין חזרת האיש המקדש כ"א בחזרת האשה משום שרק לגבי האשה חשיב כמעשה אליבא דר"ל, וצ"ע דאיפכא מסתברא שהרי המעשה עושה האיש ולא האשה ואדרבה צ"ב למה נחשב מעשה לגבי האשה כלל.

והנה מבואר ברש"י שר' יוחנן חולק על ר"ל משום שאי"ז מעשה ממש וצ"ב למה, ונר' שכוונתו מבואר בראש דבריו שכי' שאע"פ שלא חל מיד הוא מיהת מעשה לאחר זמן, הרי שהשם מעשה תלוי בחלות הדבר ולכן חשיב מעשה גרוע כשחל לאחר זמן וכה"ג הוא דפליגי ר"י ור"ל. וכדברים האלו כ' במהרי"ט במש"כ בגמ' שר"ל מק' על ר"י מההיא דכל הכלים יורדים לידי טומאה במחשבה וכו' ומבואר שכה"ג תלוי במחלו' ר"י ור"ל, וע"כ משום שר"ל ידע שמחשבת כלי לקבל טומאה הוא ג"כ מעשה כעין נתינת מעות (כמש"כ הראשונים והמהרש"א בשם ת"י בד' התוס' בע"ב וכ"כ גם לענין תרומה ע"ש ובפנ"י), ומבאר

הערות ומראה מקומות בפרק האומר

המהרי"ט שהוי כמעשה משום שמחשבה זו מועיל במעשה (ולשון הת"י וש"ר שנגמר הדבר ע"י מחשבה ע"ש) ואינו מעשה גמור משום שהכשר כלי לקבל טומאה אינו פועל על כ"א לאחר זמן כשמקבל טומאה ובזה הוי דומיא דמקדש לאחר ל', ע"ש עוד מהלכים.

ולפ"ז יל"פ כן גם בד' הרא"ש הנ"ל שרק לגבי האשה הוי כמעשה משום שרק לגבי דידה המעשה נגמר מיד (לענין לאחר זמן כנ"ל) כיון שחלק האשה במעשה הקידושין אינו אלא שמפקרת דעתה ורצונה כידוע בשם הר"ן בנדרים וזה נעשה מיד בשעת קבלת מעות, משא"כ אצל האיש שדעתו פועל חלות הקידושין אין נתינת המעות חשוב מעשה כלל כיון שלא חל הקידושין עד לאחר ל' (וזה בין לד' הרשב"א ובין לד' הריטב"א הנ"ל שלא חלקו אם הקידושין נעשה מיד א"ל כ"א לענין המעשה). וע"ע בס' המקנה שכ' כמה מהלכים בביאור ד' הרא"ש הנ"ל.

ולענינינו כמו"כ י"ל בשו"ט דגמ' לענין שליחות דגט שמיד חל דין השליחות שהו"ל כמותו אלא שאין לו נ"מ עד הגירושין, ולכן הו"א דהוי כנתינת מעות, וע"ז כ' הגמ' דעד דאתי ליד האשה אינו כלום שאין שליחות אפי' כהכשר לקבל טומאה שיחשב כנתינת מעות, ועדיין צ"ב.

רש"י ד"ה אלא בשינוי מעשה - "שיעשה בו מעשה לקלקלם שישברם או ינקבם וכן עד שלא יקבלו טומאה אין עולים מתורת קבלת טומאה שירדו במחשבה זו אלא בשינוי מעשה עד שיתחיל לשבץ ולגרר". מבואר בד' רש"י שמעשה ביטול שם כלי לקבל טומאה לפני קבלת טומאה יותר קל ממעשה ביטול של כלי לקבלת טומאה לאחר קבלת טומאה לענין שא"צ מעשה קלקול, וע"י מהרש"א שהעיר שחלקו בזה ר"י ורבנן בשבת דף נ"ב ע"ב ורש"י פסק כרבנן דמהני מעשה תיקון. ולפ"ז מש"כ רש"י לקלקל או לשבר היינו דוקא אחרי קבלת טומאה, וצ"ב מ"ש. וע"ע בפנ"י בשבת ובאב"נ אבהע"ז סי' תס"א שמבארים להיפך בד' רש"י כאן שפסק כר"י וס"ל שלא נחלקו ר"י ורבנן כ"א במקום שכבר קיבל טומאה אבל לפני שקיבל טומאה כו"ע מודו שתיקון מהני.

אמנם בתוס' בע"ב בד"ה מיד כ' לחלק בין תרומה במחשבה דל"מ ב"י ביטול כיון דהוי כאילו תרם בידים דאפי' מעשה אינו מוציאו מידי תרומה לבין שם כלי לקבל טומאה ששם אין המחשבה מטמאתו כ"א מביאתו לידי תורת קבלת טומאה ואותה הבאה יכולה להתבטל. ומשמע מדבריו שבאמת אילו בא הכלי לידי טומאה ל"מ מעשה ביטול להורידו מטומאה ע"ש. ולפ"ז מה דמהני שבירה עכצ"ל שא"יז ביטול בעלמא אלא שהו"ל כאילו אינו ופנים חדשות באו לכאן. ובזה מבואר ד' המהרש"א הנ"ל שאחרי שנטמא הכלי הו"ל גדר אחר ולא סתם ביטול ולכן לא סגי במעשה תיקון עד שישברם או ינקבם.

אלא שדבריהם צ"ב למה ל"מ מעשה לבטל מעשה דתרומה או טומאה, והלא בגמ' מבואר שמעשה מבטל מעשה. וע"י שע"ח גיטין סי' כ"ה שדייק שלא הק' הגמ' והתוס' כאן שכל תורם יכול לבטל את תרומתו אלא הק' דוקא בשליח, וע"ש שכ' שבאמת דבר שכבר נעשה אין להשיב ולא שייך ביטול כ"א בכגון מקדש לאחר ל' או בשליחות לתרומה או לגט או בהכשר כלי לקבל טומאה שאינם אלא הכשר דבר שעדיין לא נעשה. ומה"ט לא הק' בסוגיין לבטל התרומה כ"א לבטל השליחות. ומחדשים התוס' בתירוצם הנ"ל שגם ביטול השליחות הוא כביטול גוף מעשה השליח, ע"ש ביאור הדבר בשם התור"ג שמעשה השליח הוא קיום השליחות. וע"ע בסמוך.

תוד"ה לא קדשה - "נר" לפרש וחזרה בה בלא אמירתה לשליח. מבואר בדבריהם שאילו אמרה לשליח עצמו ל"צ לדין ביטול ואין ראיה מזה לסוגיין כ"א מכה"ג שביטל השליח ע"י שליח. וברש"י בד"ה וחזרה פי' בין בפני שליח ובין שלא בפניו. הרי שחולק על התוס' וס"ל שגם בפני השליח צריכים לדין ביטול השליחות. ובריטב"א ומהרש"א דייקו מקו' הגמ' בע"א שהק' משליחות דגט שכי' והגיע בשליח או ששלח אחריו שליח, הרי שגם אם הגיע בשליח הוי מדין ביטול כד' רש"י. והמהרש"א דחה רא"י זו שקו' הגמ' שם הוא רק ממשי"כ במתני' ששלח אחריו שליח שכה"ג גם להתוס' מהני רק מדין ביטול השליחות כנ"ל. ועצם דבריהם צ"ב מ"ש כשאמר לשליח עצמו שגילה דעתו שאינו רוצה בשליחות זו ומ"ש כשגלה דעתו ע"י שליח שאינו רוצה.

וע"ע פנ"י שכי' שגילוי דעת זה ע"כ מיירי כשרוצה בעצם החלות ורק שאינו רוצה בשליח זה דאל"כ באמת אין לחלק בין א"ל לשליח בעצמו לבין א"ל ע"י שליח כיון שסוכ"ס אי"כ רצון משלח לגוף החלות, וע"ע בתוהרא"ש ובמקנה. ובקה"י גיטין סי' כ"ה כ' לתלות ד"ז בחקירה הידועה בדין שליחות אם השליח הוי בע"ד והוא פועל ע"י מסירת כח מאת המשלח או שהשליח אינו אלא כגרזן ביד המשלח ואכמ"ל בזה, ולעניננו אם השליח הוי בע"ד א"כ ל"צ דעת משלח דאפי' נשתטה המשלח מהני (וכידוע בזה מחלו' הטור והרמב"ם ואכמ"ל), וא"כ אפי' אם חזר משלח מדעתו בגוף החלות צריך לדין ביטול מינוי השליחות.

ומש"כ התוס' לחלק בין ביטול בפני השליח לביטול שלא בפני השליח, ע"ש בקה"י שכי' לפרש שמהות השליח הוא שעושה עפ"י ציווי המשלח, ולכן כה"ג שא"ל משלח להדיא שאינו רוצה בכך והוא עושה כן הו"ל כמו משנה מדעת בעה"ב ואדעתא דנפשי' קעביד דמאי אולמא אמירה ראשונה מאמירה השניה, משא"כ כשא"ל ע"י שליח שכה"ג י"ל שציווי הראשון מפי משלח אלים ולא מתבטל בכך וצ"ע. וע"ע אבי עזרי פ"ו גירושין הט"ז.

תוד"ה מתורת גט לא בטלי' - "פי' דמסתמא אינו מתכוין לבטל אלא השליח וכו' ובפי' השולח גריס גיטא גופא מי קבטל משמע שאין הגט מתבטל וכו' דהר"ה כמעות שאינן מתבטלות דמאחר דהגט כתוב כהלכתו אי"ל לבטלו". ובגיטין בר"פ השולח כ' התוס' ג"כ ב' צדדים אלו אלא ששם כ' הטעם שאין הגט מתבטל משום שהו"ל כמעשה ואין דיבור מבטל מעשה, ומה"ט כ' שם בדף פ"ח ע"א שעד שנגמר הגט יכול לבטל משום שלא חשיב מעשה גמור עד שנגמר. וכבר עמד בשינוי זה בקובה"ע סי' ע"ו ומבאר שם של"מ ביטול כ"א בחלות הנעשה ע"י אדם אבל דבר שנעשה מאיליו ל"ש בו ביטול, ובזה פליגי אם הכשר הגט הוי דבר שנעשה ממילא (וכס"ל לתוס' כאן ולכך מדמה ל"י למעות שאינן מתבטלות) או דהוי חלות הנעשה ע"י האדם שבזה שייך ביטול אם לא חשיב כמעשה. [ע"ש שיש עוד נ"מ בזה אם מהני תנאי בהכשר גט].

וע"ע בקובה"ע שם שכי' לתלות ד"ז בחקירה אם ביטול מהני לעקור הדבר מעיקרא או שמבטלו מכאן ולהבא, שהרי אילו ביטול הוי רק מכאן ולהבא א"כ איך נעקר בזה הכשר הגט כיון שנכתב כהלכתו. וכ' לדחות שביטול המדובר בגט הוא בדין לשמה שבגט (כמש"כ הריטב"א כאן ובגיטין שם), ודין לשמה אינו רק תנאי בעלמא כ"א חלות בגט שעומד לגירוש האשה הזאת (וכע"ז מבואר באו"ש פ"ג גירושין הט"ו ובעוד אחרונים), וע"ז מהני ביטול מכאן ולהבא לו' שאין הגט עומד לכך. [ובריטב"א שם כ' שמבטל ציווי

הערות ומראה מקומות בפרק האומר

הבעל והוי כנעשית מאיליו ואינו לשמה, ועכצ"ל שציווי הבעל עושה לשמה, וצל"ע בזה במקומו במס' גיטין. ובתור"ג שם ובמחנ"א פ"ג גירושין הטי"ו מבואר שהביטול הוא בהשליחות.

שם - ובעצם חקירה זו אם ביטול הוי עקירה למפרע א"ל הביא הקובה"ע שם רא"י לדבר מד' הרשב"א בתשו' שכי' של"מ ביטול על ביטול שליחות, וכ' הקובה"ע לתלות ד"ז בהנ"ל שבשלמא חלות שייך לבטלו מכאן ולהבא אבל ביטול ל"ש לבטלו מכאן ולהבא שכיון שכבר ביטל את חלות הראשון א"א לשוב ולהחיותו ע"י ביטולו של הביטול אא"כ נתבטל הביטול מעיקרא כמי שלא היה כלל. ועוד האריך בחקירה זו בקה"י בגיטין שם. וע"ש שהביא ראיה שביטול הוי עקירה למפרע מד' הרא"ש בתשו' שכי' דמהני חזרה בתנאי מדין אתי דיבור ומבטל דיבור, ועכצ"ל שעקר התנאי מעיקרא וכאילו לא הגביל המעשה כלל ע"ש.

ובשע"ח בגיטין שם מבואר שיש לדחות שלעולם גם לפ"ד הרשב"א בתשו' הנ"ל ביטול הוא עקירה מעיקרא ומש"כ דל"מ ביטול על ביטול הוא משום שכיון שהדבר בטל אי"כ מה לבטל שלא שייך ביטול כ"א בדבר שעדיין קיים. [ע"ש ובסי' כ"ו מש"כ עוד בענין ביטול שליחות דתרומה אחרי שתרם.]

לרב מספקא לי' אי תנא הוי אי חזרה הוי - ע"י מהרש"א שדן אם ג"ז הוא מד' ר' יהודה בשם רב, דאל"כ ק' דהו"ל לפרש ד' רב כר' יוחנן בסמוך ע"ש. וע"ע בראשונים שהק' מגמ' בב"ב דף קכ"ט ע"ב שמבואר שם שלענין קידושין ל"א תוכ"ד כדיבור דמי, ומת' שמייירי כשאמר לה לפני הנתונה דכה"ג ל"צ לדן תוכ"ד כדיבור דמי. וע"ע בדבר"י סי' כ"ז שהביא ש"י הסוברים שאם חזר בו מיד בלי הפסק ל"צ דין תוכ"ד כדיבור דמי ולכן מהני גם בקידושין ע"ש, ולפ"ד מיושב קו' הנ"ל שכאן לא הפסיק כלל.

רש"י ד"ה ושמואל אמר - "אינה בספיקא אלא עד ל' יום שמא ימות הראשון ולא יגמרו הקידושין ונמצאו קידושי שני חיילי למפרע". מבואר שהתנאי כולל שיהא קיים עד שלושים יום, ואילו בד"ה מספקא לי' ובד"ה לשמואל פשיטא מבואר שהספק בתנאי הוא שמא יחזור בו תוך ל' יום. וכבר עמד בזה המהרש"א שרש"י כ' ב' דברים בתנאי זה, וע"י במהר"ט שמבאר שכוונת התנאי הוא שיעמוד בדעתו עד ל' יום ולכן אם מת קודם לא עמד בדעתו, וכ"מ בתו"ד הרשב"א. וע"ע שעה"מ פ"ז אישות הי"ב ואב"מ סי' מ' סק"ז. והרמב"ן הק' על ד' רש"י שאין משמעות לתנאי זה כ"א שמא ימות ולא שמא יחזור בו, ולכן לענין זה הוי דברים שבלב כמו שלא חוששין לכל מיני תנאים ע"ש. והרשב"א כ' שאינו ידוע למה מיתה נכנס יותר ללשון זה.

ועוד מק' הראשונים שאם יש במשמע גם חזרה א"כ מ"ש שהאשה אינה יכולה לחזור בה כ"א האיש המקדש כדמשמע ברש"י (וכ"מ בגמ' דאל"כ מה שקדשה עצמה לאחר הו"ל חזרה לפי' אותן ש"י שס"ל שקבלת קידושין מאחר הוי חזרה הובא לעי' בר"פ), וע"י פנ"י שכי' שנקט גם לשון מעכשיו ויש במשמעו שאין האשה יכולה לחזור בה א"כ אילו רצתה להתנות לטובתה שתוכל לחזור תוך ל' יום הו"ל לאתנויי ומדלא אתני משמע שתלוי רק בדידי' לחזור. וע"ש תו"ד הפנ"י שכי' שברישא יכולה לחזור משום ששם ל"ש טעם הנ"ל שיש בסיפא, ותימה הוא ששם הטעם הוא משום אתי דיבור ומבטל דיבור ולא משום תנאי, ועכצ"ל שאין תנאי כלל ברישא. וכאן ל"ש טעמא דאתי דיבור ומבטל דיבור (דאל"כ גם בדידה ל"צ תנאי כמש"כ למעלה מהרא"ש שברישא האיש יכול לחזור בו לכו"ע) כיון שאמר מעכשיו כמש"כ להדיא בראשונים כאן.

הערות ומראה מקומות בפרק האומר

אמר אביי ולטעמי דרב בא א' וכו' - עיי' בראשונים שכי' שמה"ט נקט אביי כה"ג שא' אמר לאחר לי' והשני לאחר כי' והשלישי לאחר יי' דאילו להיפך ממנ"פ חל קידושי ראשון, שאם תנאה הוי אין קידושי אחר חל כלל ואם חזרה הוי ג"כ חל קידושי ראשון שהוא קודם. ועיי' בהג' פור"י שהק' שקידושי לשני ליהוי חזרה בקידושי הראשון ולא יחולו כלל לפי הצד שחזרה הוי דא"כ הוי"ל ככל קידושין לאחר לי' שיכולה לחזור וקידושי' לאחר הוי חזרה (לפי מקצת שיטות כנ"ל). ובשעה"מ שם מת' בזה דכה"ג שקידושי' לאחר הוא לזמן מאוחר מקידושי ראשון אי"ז חזרה מקידושי ראשון ע"ש.

דף ס' ע"א

מ"ד האי לישנא משמע חזרה ומשמע תנאה וכו' קמ"ל - ברשב"א מבאר שהקמ"ל הוא שכי"ה עצם הלשון ולכן לא מסתפקים בכוונת כאו"א. ובחזו"א סי' ל"ח הק' ע"ז מד' הרשב"א לעי' בדף נ' שכי' שכל שאין כוונת הלב סותר ללשונו אי"ז דברים שבלב, וא"כ ק' למה לא מסתפקים כאן בדעת כאו"א שמא חזר בו, וכי' הטעם שסתם כוונת אנשים אחר משמעות הלשון. וע"ש עוד ברשב"א ובחזו"א מש"כ בענין חסרון עדות לקיומא.

תוד"ה אפי' מאה - פ"י דהא קוננין ומשיירים שהרי המקדש ר"ל מעכשיו יתחילו הקידושין ולאחר לי' יום יגמרו". דבריהם אלו צ"ב, ונר' לפרש שכוונתם הוא לבאר מש"כ בדיבור הבא שאע"פ שבריש פ' המגרש מבואר שקידושי שויר לא חלים כאן חל הקידושין משום שאינו שויר, ובזה מבארים התוס' כאן הטעם לדבר משום שהקידושין מתחיל עכשיו וגומר אחר לי' יום. וכ"מ בדבריהם ביבמות דף צ"ג ובראשונים כאן בשם הירושלמי.

אבל שוב הק' ע"ז הרשב"א שם דא"כ אם מת תוך לי' יום לא גמרו הקידושין ואינה זקוקה ליבם, ואי"ז משמע בד' ר' יוחנן. ועוד הק' שא"כ אם קדשה בשטר ונקרע השטר תוך לי' יום כלתה קנינו ולא חל הקידושין. ועוד דא"כ כיון דגמרי קידושי שני לפני גמר קידושי ראשון איך קידושי ראשון גומרים ומ"ש מאילו קדשה שני קידושין גמורים שמבואר במתני' שאם קדשה לאחר לי' ובא שני וקדשה לא חל קידושי ראשון. וע"כ כי' הרשב"א שהבבלי חולק על הירושלמי בזה וס"ל להבבלי שכה"ג הוי קידושין גמורים רק שיש בהם שויר לענין שקידושי שני יכול לחול כלשון הגמ' כאן רווחא לחברי' שבק' (וכי' שם עוד שלפ"ז סוגיין כמ"ד בר"פ המגרש שם שקידושי שויר חלים, וע"ע בש"ר). וכ"מ בתור"י הזקן כאן. וד"ז צ"ב רב ואין בידינו לפתור דעת הראשונים הנשגבים.

ודעת הר"ן בסוגיין שבאמת אם מת או נקרע השטר פקע הקידושין משום שהקידושין מתחילים מיד וגמרי לאחר לי' כדי' התוס' והירושלמי. ולכאורה לפ"ז הדרא קו' הרשב"א הנ"ל למה לא פקע קידושי ראשון ע"י גמר קידושי שני כמו במתני' בלאחר לי'. וצ"ל שכאן במעכשיו לר"י גרע מסתם לאחר לי' יום שכבר התחיל הקידושין, וע"ע בסמוך בזה. ועיי' אבי"מ סי' מ' סק"ח שהק' דא"כ שלא חל הקידושין עד לי' יום למה אין האשה יכולה לחזור בה, וכי' שם הטעם משום שכיון שהתחילו הקידושין מיד א"כ הוי"ל כמעשה ול"א דיבור ומבטל מעשה.

אלא שהוקשה לו שם דא"כ ע"י מעשה תהני חזרה וכאן שפשטה ידה וקבלה קידושין מאחר הוי חזרה כנ"ל ממקצת ראשונים בר"פ, וכי' ע"ז דמ"מ א"ש דעת הרשב"א והר"ן עצמם לשי' שהר"ן ס"ל שם כדי'

הערות ומראה מקומות בפרק האומר

הרמב"ן בר"פ (הו"ד שם) שכי שאין קבלת קידושין מאחר חזרה בכה"ג והרשב"א לשי' שחולק שם הוכרח לו' שכאן הוי מיד קידושין גמורים דאל"כ תקי שקידושי' לאחר הוי חזרה ע"י מעשה כנ"ל. וצ"ע בד' שי"ר כאן ולעי' שם בר"פ אם א"ש לשי' בזה (וע"ע בד' רמב"ן הובא למעלה דף נ"ט ע"ב בענין ד' רש"י שם אם התנאי הוי גם לענין חזרה).

ובשער"י ש"ה פכ"ב הקי' על האב"מ שבתוס' להלן דף ס"ג ע"א בד"ה כגון מבואר שקידושי מעכשיו מהני ב' חזרה לר"י, וכ"כ המחבר הנ"ל עצמו בספרו קצוה"ח סי' רנ"ח סק"ב ע"ש. וכי הגרש"ש ליישב שלגבי מה שכבר חל ל"מ חזרה אבל לענין גמר הקידושין מהני חזרה וצ"ע בזה. וע"ע חזו"א סי' נ"ז שכי ליישב קו' האב"מ הנ"ל באו"א שאין קידושי השני מפקיעים קידושי הראשון משום שלענין זה לא שייר הראשון בקנינו, ולכאורה אי"ז כ"א לדעת הרשב"א הנ"ל אבל לד' הר"ן (וכ"מ בתוס' כאן כנ"ל) אי"כ שיור כ"א שמתחיל וגומר וצ"ע.

שם - ובריטב"א כ' כאן שהשיור הזה הוא רק לענין אישות אחרת אבל לזנות אסורה על כל העולם, ועוד כ' שיתכן שאסורה גם לאלו לביאה שמשמש זה בצד אישות של זה (כעין שמבואר גבי חצי עבד חצי ב"ח), וכן דייק שם ממש"כ רש"י כאן שקידושי כולן תופסין רק לענין שצריכה גט מכולם, וכ"מ בתור"ד. וכי שלפ"ז צ"ל שר' יוחנן ס"ל שקידושין שאין מסורים לביאה הוי קידושין (וע"ע שעה"מ פ"ז הי"ב שיישב בזה קו' המהרש"א הובא למעלה דף נ"ט ע"ב למה לא פי' ד' רב כר' יוחנן ולהנ"ל א"ש שרב עצמו ס"ל לעי' דף נ"ב ע"א שקידושין שאין מסורים לביאה ל"ה קידושין ע"ש).

ויל"ע אם איסור זה הוא איסור ערוה או איסור בעלמא. ונ"מ לענין אם תפיס בה קידושין (הן לענין עצם קידושי השני והן לענין קו' רשב"א הנ"ל שאם אין קידושי הראשון חל מיד א"כ קידושי שני נגמר לפני הראשון ואין לקידושי ראשון לחול כלל), שהרי "אי תפיסת קידושין" תלוי בחיוב כרת ושם ערוה וכידוע מסוגיא דלהלן בסוף פירקין. ועי' קובה"ע סי' ג' ס"ק י"א שהביא מכאן רא"י ליסוד שכי' שם שחיוב כרת אינו סיבה לאי תפיסת קידושין כ"א סימן לדבר, ולכן כה"ג שלא נגמרו הקידושין אע"פ שיש כרת קידושין תופסין וצ"ע. ועי' מנ"ח מצוה ל"ה אות ז' שדן אם יש חיוב כרת, ובקה"י יבמות סי' ל"ב כ' לבאר שכיון שמיוחדת לשני אנשים הוי אישות קלושה ואי"ב כרת ע"ש. וע"ע בתשו' רעק"א סי' קע"א שכי' שחצי אשה (כגון ח"ש וחב"ח וכדו') אינה בכרת משום שהביאה הוי רק כמשתמש בצד האישות ולא משום קלישות האישות ולפ"ז ה"ה גם כאן וצ"ע.

ועדיין צ"ב דבשלמא לפ"ד הרשב"א עצמו הנ"ל שכה"ג הוי דין שיור שפיר שייך לו' שלענין תפיסת קידושין של אחר שייר באישות, אבל לד' שי"ר שהקידושין מתחיל מיד וגומר אחרי ל' יום ק' מה שייך ענין התחלה וגמר לענין תפיסת קידושין. אמנם ידועים ד' הפנ"י שיש עוד סיבה שאין תפיסת קידושין באש"א משום שהבעל הוא בעלים על האישות שלה וכלשון הגמ' "איתתא לבי תרי לא חזיא", וידוע שהאב"מ סי' מ"ד חולק מכח סוגיא דלהלן שם בסו"פ שלמדו אי תפיסת קידושין גם באש"א מהיקש, והחזו"א בסי' קמ"ח תי' בזה שני"מ בההיקש לענין ממזרות שזהו המדובר בגמ' להלן שם, ע"ע מש"כ שם בזה ואיכמ"ל. ולענינינו לפ"ד הפנ"י א"ש בפשיטות ענין התחלה וגמר הקידושין לענין תפיסת אחרים, די"ל שכאן ל"ש אי תפיסת קידושין של חיוב כרת כהנ"ל בשם האחרונים וסוגיין מיירי רק לענין דין הבעלות על הקידושין ולענין זה שפיר שייך תחילה וגמר וצ"ע.

הערות ומראה מקומות בפרק האומר

עוד שם - עוד כי ברשב"א שלשיטתו הנ"ל מש"כ בגמ' כגון שראשון קידש לאחר ל' ושני לאחר כ', לאו דוקא נקטו כן אלא ה"ה להיפך שהשני קידש לאחר מ' ושלישי לאחר נ'. ובש"ר הביאו ד' הרמב"ם שכי' שדוקא כסדר הזה חל שהשני קידש לאחר כ' ולא להיפך. ועיי' בקה"י ב"מ סי' ל"א שביאר הדבר באריכות למה רק להרשב"א שקידושי השני חל מיד כשקידש מעכשיו ולאחר זמן לכן ה"ה לאחר מ', אבל לש"ר שחולקים כנ"ל כה"ג לא חל קידושי השני ע"ש. אלא שכי' שם שאי"ז מוכרח, ועכצ"ל כן דאל"כ ד' הר"ן כאן סתרי אהדדי שמצד א' כי דלא כהרמב"ם ומצד שני ס"ל כתוס' שקידושי מעכשיו ולאחר ל' הוי התחלה עכשיו ונגמר אח"כ כנ"ל מהאב"מ. וכי' שם מהלך אחר בדעת הרמב"ם שכל חלות מעכשיו ולאחר זמן הוי חלות שחל עכשיו לענין לאחר זמן, ולכן ס"ל שלא חל קידושי אחר לאחר הזמן שקבע הראשון משום דהו"ל כמגרש לזמן שלאחר מיתה ע"ש. ועיי' חמד"ש.

בא"ד - "וא"ת ואמאי אמרי' הכא דמקודשת והא אמר לעי' בפ"ק וכו' וי"ל דהתם ה"ט דאין האשה מתקדשת לחצאין והוא שייר בגוף האשה אבל הכא לא שייר בגוף האשה כלום אלא גומרין בכולה". כך גרס בהג' הב"ח. ופשטות כוונתם שכיון שבסופו של דבר יחול הקידושין בכולה לכן אי"ז נחשב חצי אשה כמש"כ התוס' בסמוך לענין שיור בקידושין, וכעיי"ז כי רעק"א בתשו' הנ"ל. אלא שהק' עיי"ז שם התייחס קידושי הראשון אבל קידושי השני לא היו חלים בכולה כיון שיש קידושי ראשון שכבר נעשו כדי לחול אחר ל' וצ"ע, ומכח זה הביא ראייה מכאן ליסודו של בנו שם בתשו' הקודם שכ"מ שא"א לקדש יותר אי"ז שיור (כגון בח"ש חב"ח ובזה ביאר שם שי' הרמב"ם בזה שפסק שאין בזה משום שיור ע"ש) וגם כאן אין השני יכול לקדש יותר. עיי' בקו"ש אות נ"ז.

וברשב"א כי תי' אחר שכאן אינו חצי אשה כ"א חצי קנין, ולכאורה ד"ז לשי' הנ"ל שלא תי' כדי תוס' הנ"ל משום שלא ס"ל בהגדרת קידושי מעכשיו ולאחר ל' שמתחיל עכשיו וגומר לאחר ל' כשי' התוס', אלא ס"ל שהוי מיד קידושי שיור כנ"ל. אמנם בקה"י סי' ט"ז פ"י כן גם בכוונת התוס', וכי' שע"כ אין לפרש בדבריהם כפשטם הנ"ל שהרי לענין חצי אשה ל"מ מה שלמחר תתקדש כולה, וראי' לדבר מהמבואר בסוגיא דלעי' דף ז' שגם חצי היום וחצי למחר אינה מקודשת. ומה שכי' התוס' כן בדיבור הבא היינו רק לענין חסרון דכריתות שהוא חסרון במעשה הגירושין, משא"כ חסרון דחצי אשה שהוא חסרון בחפצא דהאשה שא"א לקדש חצי אשה כמו שא"א לקדש זכר (עיי' מש"כ לפ"ז בשי' הרמב"ם הנ"ל לענין ח"ש וחב"ח ובענין מקדש עובר למ"ד עובר ירך אמו). אמנם ידועים ד' הברכ"ש בשם הגר"ח שהוכיחו שחסרון חצי אשה הוא בהמעשה ולא באשה מהמבואר בגמ' לעי' דף ז' שגם שני חציין בפרוטה אינה מקודשת, ושם הרי קידש כל האשה. ואולי יש ליישב ואיכמ"ל יותר.

גט להוציא ומיתה להוציא - עיי' בראשונים ובמקנה שכ"ק לפרש בזה שמיתה היא השלמה לגט.

רש"י ד"ה לר"י - "שהרי הראשון לא נתכוין לקדשה בפרוטה אלא במאתיים זוז". משמע מדבריו שלכן אינה מקודשת עד שיתן משום שהקידושין אינו בפרוטה ראשונה. וכבר הק' המפרשים שלעי' במתני' פ"י רש"י להדיא שמקדשה בפרוטה, ועיי' במקנה שכי' שיי"ל שזה רק לפי ר"ה שס"ל שמקודשת מיד וע"כ משום הפרוטה לבד אבל לפי ר"י יתכן שמקדשה בכל המאתיים. ועדיין צ"ע מנין שחלקו בזה. ועיי' במהרש"א שכי' שע"כ אין כוונת רש"י שזהו טעמו של ר"י שמה שאינה מקודשת מיד הוא משום שמקדשה

הערות ומראה מקומות בפרק האומר

בכל המאתיים, שהרי מבואר בגמ' שחלקו גם לענין תנאי דמאתיים זוז גבי גט ושם ל"ש טעם זה. ובמהרש"א והג' פור"י ופנ"י דחו ד' רש"י מפשטם ע"ש.

אמנם בחמד"ש פי' ד' רש"י שכוונתו שמסברא אליבא דר"י כיון שבין כך אינה מקודשת עד שתתן מסתמא לא קדשה אלא בכולה מאתיים. וע"ש מש"כ שיש נ"מ גם לענין אם יכולה לו' כאילו התקבלתי שהרי בתנאים שייך מחילה כידוע אבל אם קדשה בכך ל"ש מחילה. וע"ש עוד שכו' שגם הר"ן כ' כרש"י, והוכרח לפרש כן לשי' שכו' למעלה בדף נ"ט ע"א (הו"ד לעי' שם) שלכן מקודשת כשנתאכלו המעות ול"ח מקדש במלוה משום שאילו חזר בו האיש אינה חייבת להחזיר ע"ש, ולענינינו י"ל שכאן כיון שנתן בתורת תנאי חייבת להחזיר הפרוטה אם לא יתן והו"ל כמלוה ופרוטה ע"ש.

ועוד כ' ליישב לפ"ז קו' הפנ"י במתני' שהק' מאי קמ"ל שמקודשת ויתן, ובשלמא לד' ר"ה קמ"ל שמקודשת מיד כמשמעות המשנה אבל לר"י מאי קמ"ל. ולהנ"ל י"ל שהח"י הוא "והוא יתן" שחייב ליתן ול"מ התקבלתי.

דף ס' ע"ב

מאי בינייהו - במקנה הק' שלפ"ד הרמב"ם הידועים בפ"ו אישות הי"ז שתנאי דע"מ ומעכשיו א"צ משפטי תנאים א"כ הול"ל נ"מ פשוטה שלר"ה ע"מ הוי כאומר מעכשיו כדמבואר בגמ' כאן ול"צ משפטי תנאים, ואילו אליבא דר"י שע"מ הוי כתנאי צריך משפטי תנאים. ושוב כ' שם שי"ל שגם לר"י א"צ משפטי תנאים משום שהתולה במעשה הוי רק כאומר לאחר לי יום, וכע"ז מבואר ברמב"ם רפ"ט מהל' גירושין ע"ש.

ועוד הק' שם למ"ל להגמ' לו' נ"מ אם קבלה קידושין מאחר נימא בפשיטות נ"מ אם האשה חזרה בה לפני שנתן לה מאתיים זוז שלר"ה כה"ג הוי כאומר מעכשיו שא"י לחזור בו משא"כ לר"ה יכולה לחזור בה, אלא שכו' שם לתרץ שלכן לא כ' נ"מ זו משום שד"ז תלוי במחלו' ר"י ור"ל לעי' דף נ"ט אם האשה יכולה לחזור במקדש לאחר לי יום. אלא שכבר כ' בתור"ד עוד נ"מ אם חזר בו האיש מקידושיו שלר"ה א"י לחזור כיון דהוי כאומר מעכשיו כנ"ל ולר"י יכול לחזור כיון דהוי כתנאי ד"אס" שיכולים לחזור כדמבואר ברמב"ם רפ"ח מהל' גירושין (וה"ה אם הוי כלאחר לי יום), ובזה ל"ש תי' הנ"ל שתלוי במחלו' ר"י ור"ל שהרי לגבי האיש כו"ע מודו שיכול לחזור כמש"כ למעלה שם בשם הרא"ש.

והנה ד' התור"ד והמקנה הם בהנחה שחלות דמעכשיו ולאחר לי א"י לחזור בו וכד' הרמב"ם שם, אמנם לדעת בעל העיטור (הובא במ"מ שם ובראשונים בגיטין דף ע"ו) יכולים לחזור גם כה"ג דמעכשיו וה"ה בע"מ ולפ"ד ל"ש נ"מ הנ"ל. וע"ע בראשונים שם שהביאו רא"י לד' הרמב"ם מגמ' דלעי' דף ח' ע"א גבי התקדשי לי במנה ונתן לה נ' זוז שמבואר שם שאם ע"מ הוי כאומר מעכשיו א"י לחזור בו ע"ש.

ובביאור הענין יעוין בשע"ח סי' י"ז וסי' כ"ג שבלי דיני תנאי א"א להגביל מעשיו שלא יחולו או שיחולו על הצד, ומה"ט צריכים משפטי תנאים שיהי' דומיא דב"ג וב"ר כמו שיבואר להלן במתני', וכ"ה בתנאי ד"אס" שמצד המעשה כבר נגמר רק שתנאי מונע את החלות ומגבילו לקיום התנאי, משא"כ תנאי ד"מעכשיו" לשי' הרמב"ם שכה"ג ל"צ דיני תנאי משום שמעיקרא עשה מעשה זו שיחול מיד לענין הזמן שלאחר כן, ומה"ט א"י לחזור בו כה"ג משום שכבר חל הדבר לענין אותו זמן (וכבר כתבנו כע"ז לעי' שם).

הערות ומראה מקומות בפרק האומר

בע"א בשם הקה"י בב"מ). ואילו בעה"ט ס"ל שגם במעכשיו מניעת החלות והגבלתו שיחול אח"כ למפרע
הוי רק מכח תנאי, ומשו"ה יכול לחזור בו. ועי' בחי' הגרש"ש גיטין בקונטרס שבסי' ו' שביאר ד' בעה"ט
על דרכו שם שהו"ל מכאן ולהבא למפרע ע"ש.

רש"י ד"ה מאי ביניהו - "ע"כ לר"ה נמי אסורה לינשא עד שתתן שמא לא יתקיים התנאי וגט בטל
ובניה ממזרים". כוונתו מבואר דק"ל למה לא כ' הגמ' נ"מ פשוטה שלפ"ד ר"י אסורה לינשא עד שיתן
משום שעדיין אינו גט עד שיתן משא"כ לר"ה דהוי גט מיד מותרת לינשא, ועי"ז כ' רש"י שלכו"ע אסור
לינשא עד שמתקיים התנאי משום חשש שמא לא יתקיים. ובתוס' הק' עוד שמ"מ הו"ל להגמ' למימר
דנ"מ בדיעבד אי פשטא ידה וקבלה קידושין מאחר כמשי"כ לעי' בע"א (גבי מאי ביניהו דמחלו' זו לענין
קידושין וה"ה כאן לגבי גט שהדין להיפך שלר"י אינו כלום וא"צ גט ולר"ה צריכה גט), ומת' התוס' של"ש
לוי' כן שהרי גם לר"י צריכה גט מספק שמא של ראשון הוי גט מיד, ולפ"ז צ"ל דמשי"כ בע"א שלר"י
קידושי שני הוי קידושין היינו רק לחומרא ע"ש.

ועי"ע ברש"ש בע"א שהק' להיפוך למה נקטה הגמ' שם נ"מ של בדיעבד אי פשטא ידה וכו' הו"ל נ"מ
אם יכולה להתקדש לכתחילה כנ"ל בד' רש"י כאן, ומת' שלפ"ד התוס' הנ"ל אש"ה שמ"מ אליבא דר"י
ל"ח קידושי שני כ"א גבי גט שמא לא יתן משום שזה תלוי בדעת אחרים ובקו"ע, אבל לענין קידושין
שתלוי בדעת עצמה ובשוא"ת שאם מחליטה שאינה מקבלת ממון זה אינה מקודשת יכולה לינשא וא"צ
לחוש שמא תעבור על התנאי (וחילוק זה מבואר גם בתוהרא"ש כאן ובראשונים גיטין דף פ"ג ע"א וע"ע
ברמב"ם שם רפ"ח דגירושין).

איכא ביניהו שנתקדש הגט - והריטב"א כ' ע"ז שלי"ד נקט נתקדש אלא ה"ה אם אין הגט ברשותה.
וברמב"ם פ"ט ה"ה מבואר שאין הגט צריך להיות ברשותה במקום תנאי ד"אס" כ"א במקום שאמר
לאחר ל', ובמרכה"מ שם כ' שמקורו מכאן ודלא כד' הריטב"א הנ"ל. ובחי' הגר"ח סטנסיל בגיטין בענין
גירושין על תנאי כ' הטעם בזה משום שבמקום תנאי אע"פ שעדיין לא חל עד לאחר הקיום מ"מ המעשה
כבר נגמר, משא"כ בלאחר ל' שלא נגמר המעשה עדיין ע"ש. ועי"ע בקו"ש כתובות סי' ש"ז שהביא מד'
התוס' ביבמות דף צ"ג שחולק וס"ל שבלאחר ל' צריך שיהא הגט ברשותה.

תוד"ה איכא - "ולא רצו לשינויי וכו' דהא אפי' לר"י נמי צריכה גט מספק". ובש"ר כאן חולקים ודחו
ראית התוס' שאה"נ והיה אפ"ל לוי' כן אלא שרצו נ"מ למצוא עוד נ"מ בגט. ועי"ע בד' התוס' בדיבור הבא
שכ' כעין הנ"ל מכח קו' אחרת בסוגיא, ובראשונים דחו עוד גם ראי' זו ע"ש. ועי"ע בפנ"י ובמקנה שכ'
שיסוד התוס' שגם לר"י הוי ספק היינו רק לגבי גירושין ולא לענין קידושין ע"ש טעם הדבר והנ"מ בפשט.

והנה ברמב"ם שם רפ"ח כ' שאם עברה ונשאת לפני שנתקיים התנאי בתנאי ד"אס" אינה יוצאת
מתחתיו, ותמהו ע"ז המפרשים שהרי ש"י הרמב"ם שם הוא שבתנאי ד"אס" אין הגט חל עד קיום התנאי
כמו שביארנו למעלה. ובפנ"י בגמ' בסוף הסוגיא כ' שמקורו מכח קו' התוס' הנ"ל שאל"כ הו"ל להגמ'
למימר נ"מ כשפשטה ידה וקיבלה קידושין מאחר, וע"כ שכה"ג חל הקידושין לכו"ע. וכי' לבאר ש'
הרמב"ם שכל תנאי ד"אס" הוי כמעשיו ולאחר ל' דר' יוחנן שמתחיל היום ונגמר לאחר קיום התנאי,
ולכן אם עברה ונשאת חל הקידושין.

הערות ומראה מקומות בפרק האומר

אדמיפלגי במהיום ולאחר מיתה ניפלגי בע"מ - בראשונים כאן ובתוס' בגיטין דף ע"ד הק' איך כ' הגמ' שהו"ל להביא המחלו' בע"מ במקום המחלו' במהיום ולאחר מיתה, והלא שם המחלו' הוא אם הוי תנאה או חזרה כמחלו' רב ושמאל למעלה כמשי"כ הגמ' בע"א ואילו כאן המחלו' הוא אם אומר ע"מ הוי כאומר מעכשיו, וע"ש תירוצם. ובפנ"י כאן כ' ע"ז שלעולם הוי ב' מחלו', אלא שיסוד הוא דבר א' אם כוונת האדם בכה"ג הוא לקדש מיד או לאח"ז וממילא הוא שחלקו אם הוי חזרה ואם הוי תנאה ואם הוי כמעכשיו א"ל, ע"ש שהאריך.

וניחוש שמא יש לו - ע"י רמב"ן ורא"ש שחלקו אם יש נאמנות לבעל לומר שקיים התנאי, ולכאורה ק' שגבי גט למה הבעל נאמן והלא הו"ל דבר שבערוה ואיתחזק איסורא דאש"א ואיך ע"א נאמן בזה. ובמקנה בקונטרס אחרון סי' ל"ח סעי' ל"ט כ' שכיון שנעשה מעשה הוי כאיתרע איסורא והוי כאילו לא איתחזק שבזה כבר חלקו בזה הראשונים (ע"י גיטין דף ב' ע"ב). וע"ע חזו"א סי' כ' סק"א וביה"ל ח"ב סי' ל"ז. [וע"ע מש"כ הראשונים טענת הממע"ה בקיום תנאים, וע"י מש"כ בזה בקו"ש סי' כ"ח ובחי' ר' ראובן כתובות סי' י' שדן אם שייך דין הממע"ה בקנין אישות. וע"ע מש"כ הר"ן לחלק בין קו"ע לשוא"ת, וע"י בזה בקצוה"ח סי' רמ"א סק"ח].

דף ס"א ע"א

רמ"א כל תנאי שאינו כתנאי בגוב"ר אינו תנאי - ידוע קו' התוס' בכתובות דף נ"ו ע"א גבי מתנה עמש"כ שהק' שכיון שתלה המעשה על הצד איך יתכן שהמעשה קיים ותנאי בטל. ובת"י שם ובש"ר כ' שכה"ג אמרי' שהוי כמפליג בדברים שאין דעתו לתנאי. והתוס' שם תי' שכיון שנעשה המעשה אין לבטלו כ"א ע"י דין תנאי. ומבארים בזה האחרונים (ע"י קו"ש כתובות אות קע"ב וברכ"ש ב"מ סי' ל"ז בשם הגר"ח ובשער"י ש"ז פ"ח) שכה"ג של תנאי אין חסרון בדעת הפועל שהרי רוצה הוא בקיומו של החלות, וכיון שהמעשה הוי מעשה גמור אין בכוחו של המתנה להגבילו ולעשותו על הצד, ואפי' ע"י דין ביטול ל"ש למנוע החלות כיון שהמעשה כבר נעשית ול"ש ביטול אחרי שנעשה המעשה (כמש"כ גם לע"י דף נ"ט ע"ב). ומה"ט צריכים לחי' של פרשת תנאי ובמשפטי תנאים דומיא דגוב"ר.

ועוד מבארים שגם אחרי חי' התורה של פרשת תנאים עדיין אין תנאי מגביל ומגרע את המעשה אלא המעשה נעשה במילואו והתנאי מעכבו ומגבילו מן הצד כלשון הראשונים שתנאי מילתא אחריתי. ובזה מבארים עוד ד' הרא"ש בתשו' כלל ל"ה שיש לבטל תנאי ע"י דין ביטול (הובא לע"י דף נ"ט), שהרי אילו היה תנאי הגבלה בגוף המעשה ל"ש להחזיר את המעשה לאיתנו ע"י ביטול התנאי בלבד. וע"ע בזה באב"מ סי' ל"ח ובברכ"ש סי' כ"ג ובס' זכרון שמואל סי' מ"ו ובקו"ש ח"ב סי' מ"ב. וכבר הבאנו למעלה בדף ס' ע"ב ד' השע"ח שביאר בזה מחלו' הרמב"ם וש"ר עם הבעה"ט בענין תנאי דמעכשיו אם צריך משפטי תנאים ע"ש.

רש"י ד"ה כתנאי - "ואע"פ שלא נתקיים התנאי נתקיימו הדברים כגון הר"ז גיטין ע"מ שתתן לי מאתיים זוז ולא פ"י לכפול וכו' לית לן מכלל הן אתה שומע לאו". ובסמוך בד"ה ר"ח אמר כ' "אתנאי כפול לחודיה פליג למימר דא"צ לכפול דמכלל הן נשמע לאו". ומבואר מדבריו שר"מ ור"ח חולקים אם מכלל הן אתה שומע לאו א"ל, וזהו יסוד המחלו' אם צריך תנאי כפול א"ל.

הערות ומראה מקומות בפרק האומר

ובתוס' בד"ה כל תנאי בסו"ד הק' על רש"י מגמ' בב"מ שמבואר שיש חולקים גם במה שהצריך ר"מ תנאי קודם למעשה, ולכן כ' שר"ח חולק על כל היסוד של ר"ג שתנאי צריך להיות דומיא דב"ג וב"ר ולכן ס"ל של"צ לא תנאי כפול ולא תנאי קודם למעשה ולא הן קודם ללאו. ובראשונים ובפנ"י מת' שי' רש"י שמשי"כ בב"מ שם שיש חולק על ר"מ בתנאי קודם למעשה ג"כ היינו ר"י הובא בגיטין דף מ"ו ע"ב שסבר שא"צ תנאי כפול וי"ל דה"ה שחולק על שאר הדברים. אמנם צ"ע שהרי בגמ' נדרים דף י"א ע"א מבואר שר"י חולק על ר"מ במכלל הן אתה שומע לאו, ואם ר"י חולק בעיקר היסוד דדומיא דב"ג וב"ר מנין שס"ל מכלל הן אי אתה שומע לאו. וע"ע ברשב"א ובר"ן בנדרים שם שהק' שהו"ל להגמ' להביא שי' ר"ח במתני' כאן, ולהנ"ל א"ש לשי' התוס' שר"ח חולק בעיקר הדין דדומיא דב"ג וב"ר ולא ביסוד דמכלל הן אתה שומע לאו.

ואולי י"ל שר"מ למד מדין תנאי כפול שאין הלאו בכלל ההן, אבל מ"ד של"צ תנאי כפול ישאר עם הסברא שמכלל הן אתה שומע לאו. וכ"מ כ"פ ברש"י בסוגיין, וכ"כ בתוהרא"ש ובמהרש"א בשם ת"י, וע"ע פנ"י וקה"י נדרים סי' י"א בסו"ד.

שם - ועוד יש ליישב שי' רש"י שהחולק על ר"מ בגמ' ב"מ שם הוא תנא דמתני' הקודם, שכבר כ' הרמב"ם בפיה"מ והתור"י הזקן והרמב"ן שר"מ במתני' בא לחלוק על המשנה הקודמת דע"מ שיש לי בית כור עפר וכדו' שבאלו לא כפל תנאו (אמנם בתוס' בגיטין דף ע"ה ע"א כ' שבמשניות דלעיל כפל תנאו, וע"ש במהרש"א שכבר עמד בזה דלא כהרמב"ם) ואעפ"כ מקודשת ובא ר"מ לו' שצריך לכפול, וי"ל שתנא זו חולק בעיקר יסוד דר"מ וס"ל שא"צ דומיא דב"ג וב"ר גם לשי' רש"י, ובזה א"ש ג"כ מה שיש להק' ששם אין תנאי קודם למעשה.

אלא שלכאורה אאל"כ שהרי מתני' דלעיל מיירי בתנאי דע"מ ופסקין דע"מ כאומר מעכשיו דמי, וכבר הזכרנו למעלה שי' הרמב"ם בפ"ו אישות ובפ"ח גירושין שתנאי דמעכשיו א"צ משפטי תנאים, וא"כ לא יתכן דפליגי שם בעיקר דין משפטי תנאים דומיא דב"ג וב"ר. ולפי"ז עכצ"ל שמה שהצריך ר"מ גם בכה"ג תנאי כפול כנ"ל מהראשונים, כבר כ' הרמב"ם בפהמ"ש והתור"י הזקן שם שר"מ חולק גם בזה משום שמ"מ מכלל הן אי אתה שומע לאו וע"ש הלכה כר"מ בעיקר היסוד דבעין דומיא דב"ג וב"ר אבל אין הלכה כמותו בזה שמכלל הן אי אתה שומע לאו, וכ"מ ברא"ש בגיטין שם.

וכ"מ בר"ן בגיטין שם דף מ"ו שכו' שכל תנאי לשעבר ל"צ משפטי תנאים, ואעפ"כ מבואר שם שלר"מ צריך תנאי כפול והיינו כנ"ל דר"מ פליג בתרתי, וע"ע בזה בקו"ש בב"ב דף קל"ב. וכע"ז מבאר האב"מ בריש סי' י' ובסי' ל"ח סק"ה ביישוב קו' המל"מ בפ"ו מהל' אישות ה"א מד' הגמ' להלן בסמוך דף ס"ב ע"א שהק' על ר"מ מפרשת סוטה שמבואר שם שא"צ לכפול, ולשי' הסוברים שא"צ לכפול בתנאי שלעבר אין רא"י שהרי בסוטה הוי תנאי שלעבר, ולד' הר"ן הנ"ל א"ש שאל"כ דר"מ צריכים לכפול בלי דין משפטי תנאים כיון שמכלל הן אי אתה שומע לאו. וע"ע כע"ז בחזו"א סי' נ"ו סק"ב ואב"י סי' תס"ח.

והעירו אחרונים שמד' התוס' להלן שם בד"ה חנקי מבואר שצריך גם שאר משפטי תנאים, ולפי הנ"ל י"ל בפשיטות שא"צ משפטי תנאים כ"א תנאי כפול (וכ"כ בראשונים שם). וע"ע שעה"מ פ"ו אישות ה"ב.

הערות ומראה מקומות בפרק האומר

עוד שם - וע"ע קה"י נדרים סי' י"א שתי קו' המל"מ באו"א שאפי' אי נימא שמכלל לאו אתה שומע הן מ"מ רק בכגון תנאי מהני משום שא"צ דיבור של לאו וסגי בכך שיש משמעות של קפידא של הן, משא"כ בכגון סוגיא דנדרים ובכגון פרשת סוטה ששם נוגע דין דיבור של הדיוק (ע"ש) ובוזה גם הר"ן מודה שגם בדבר שלעבר צריך תנאי כפול. אמנם בקו"ש שם הוכיח שע"כ אין לחלק בין סוגיא דנדרים לבין דיני תנאי שהרי אם יש לחלק א"כ מנין שלר"מ אי אתה שומע לאו אולי הוי משום גזה"כ דמשפטי תנאים. ובקו"ש שם הביא בשם הגר"ח שמבאר הטעם שאין לחלק לר"מ בין תנאי לנדרים משום שאילו היה מכלל הן אתה שומע לאו הו"ל כאילו פירש להדיא, ומה"ט הוכרחו לומר שלר"מ מכלל הן אי אתה שומע לאו.

וע"ע בקה"י שם שהק' שמנין להגמ' בנדרים שר"י שחולק על ר"מ כאן בתנאי יחלקו גם שם, ומיישב בזה קו' הר"ן שם הנ"ל שהו"ל להגמ' להביא ר"ח דמתני' כאן ע"ש. ולד' הקו"ש הנ"ל א"ש שאין לחלק בין נדר לתנאי.

ובקו' הנ"ל למה אין מחלקים בין נדר לתנאי אע"פ שלכאורה בתנאי ל"צ דיבור, כבר עמד בזה הרשב"א עצמו בגיטין דף ע"ה שם שהק' למ"ל משפטי תנאים תיפו"ל מצד האומדנא ומת' שלר"מ ל"מ אומדנא משום שצריך דיבור ממש דומיא דב"ג וב"ר, וע"ע בקו"ש בב"ב שם שהביא כן גם בשם הרשב"ם להלן שם. ולכאורה לפ"ד אין שני מחלו' ר"מ ורבנן ודלא כמ"ש למעלה בשם הרמב"ם ותור"י הזקן. ועי' חי' ר' שלמה גיטין סי' י'. וע"ע בתוס' לעי' דף ו' ע"ב ודף מ"ט ע"ב שמבואר שאפי' לר"מ מהני אומדנא.

ובקו' השניה הנ"ל מנין שר"מ ורבנן חולקים בדין מכלל לאו אתה שומע הן, י"ל עוד דאל"כ אין סברא לוי' שצריך דומיא דב"ג וב"ר, ובשאר הדינים כגון תנאי קודם כבר כ' רש"י כאן בסמוך סברא בדבר שאל"כ המעשה קדמו וא"א לבטלו. ובענין הן קודם ללאו כ' בר"ן בגיטין טעם שבגמר דבריו אדם נתפס, וע"ע במקנה ומהרי"ט.

דף ס"א ע"ב

תוד"ה אי לאו - "וק' איזו סברא היא שישבו בבתייהם וירשו עם אחיהם שיצאו למלחמה". עי' פנ"י שתמה שלא מבואר בכתובים שירושת הארץ של באו"א תלוי בכיבוש שלו. וע"ע בריטב"א שכי' שבגוב"ר עשו עיקר הכיבוש בחלקם בארץ סיחון ועוג.

בא"ד - "וי"ל דסד"א כיון שהוקצה ארץ כנען לשאר שבטים שהרי מאותו שעה ששאלו בגוב"ר ארץ גלעד נעשו כמו שסלקו עצמן מלחלוק בארץ כנען". יל"פ כוונתם שתנאי זה שעשה מש"ר עם בגוב"ר היה בגדר מתנה כמשי"כ כ"פ בד' רש"י כאן (ועי' פנ"י שהדגיש ד"ז), ולכן הו"א שהו"ל כאילו כבר נתחלק הארץ לענין חלק שאר שבטים ואפי' אם יתבטל התנאי משום שאין התנאי כ"א בזכיית חלקם של בגוב"ר וצ"ע אם שייך ד"ז. שו"ר שכע"ז כ' במהרי"ט, ועי' במקנה שדן בכוונת התוס' מדין סילוק נכסים ע"ש שפלפל בזה.

אמנם באב"מ סי' ל"ח סק"ב כ' שעכצ"ל שלא היה החלוקה מיד בשעת התנאי, והכריח לוי' כן לדעת הרמב"ם הנ"ל שס"ל שא"צ משפטי תנאים בתנאי דמעכשיו וא"כ ע"כ דהוי תנאי דאם והחלוקה חלה רק אחרי חלוקת יהושע כשהגיעו לארץ. וכ' שם שהתנאי היה במינוי שליחות שמ"ר מינה את יהושע לחלוק

הערות ומראה מקומות בפרק האומר

את הארץ. וכי ליישב שם עפ"י השגת הראב"ד על הרמב"ם ברפ"ו אישות שכי' שם שתנאי קודם למעשה היינו שצריך להקדים התנאי לגוף המעשה ממש ואילו בבגוב"ר אין שם מעשה מיד כיון שאינו כמעכשיו כנ"ל, ולהנ"ל אי"ש שהיה שם מעשה מינוי השליחות ובוזה עשה התנאי והקדים חלק התנאי לחלק המעשה.

אבל בחי' הגר"ח שם יישב ד' הרמב"ם באו"א שלעולם לולי התנאי היה בעצם האמירה כח של חלוקה כיון שדיבורו של משה היה מפי השכינה והתנאי מונע את החלות, ולכן כה"ג אינו דומה לתנאי דמעכשיו כ"א לתנאי דאם כיון שלמעשה אחרי התנאי אין החלוקה חל היום ואעפ"כ כיון שהיה בו כח חלוקה הו"ל מעשה כנ"ל.

דף ס"ב ע"א

מתני' - המקדש את האשה וכו' מפני שלא הטעתו - בר"ן כי שהמשנה שלנו הוא המשך המשנה הקודמת כיון שאי"כ תנאי כפול, וכי שהמשנה כר"ח ולכן אם הטעתו אינה מקודשת אע"פ שלא כפל התנאי וקמ"ל המשנה שאם לא הטעתו מקודשת מפני שאי"כ אומדנא כלל והו"ל דברים שבלב כמ"ש ברש"י. וכי עוד מהלך שאפילו לר"מ מהני אם הטעתו ואע"פ שבכ"מ ל"מ תנאי בלי כפל, והטעם משום שגרע במקום שירד להתנות ולא התנה כראוי דהו"ל גילוי דעת שאינו רוצה כ"א בתנאי אבל כאן שלא התנה כלל הדרין לאומדנא דמהני גם לר"מ. ע"ע במהרי"ט ובאב"מ סי' כ"ט סק"ד.

וכבר הבאנו לעיל בדף ס"א שבתוס' לעיל דף מ"ט מבואר דמהני אומדנא גם לר"מ, אמנם הרשב"א בגיטין דף ע"ה כי ג"כ ב' מהלכים בקו' כעין הנ"ל שגם לר"מ יש אומדנא בלי כפל, אי - שמה שלא התנה הו"ל גילוי דעת כדי הר"ן הנ"ל, וב' - שלר"מ ל"מ אומדנא משום שצריך דיבור ממש דומיא דב"ג וב"ר, ע"ע למעלה בזה.

רש"י ד"ה מחובר - "אינו חייב בתרומה דראשית דגן כתיב מידי דמידגן שנאסף בכרי". כוונתו לדרוש מפסוק של "דגן" שצריך דבר שיכולים לאספו בכרי, ובתוס' הק' ע"ז דא"כ ה"ה שלא יחול תרומה עד המירוח בכרי שהרי הדין הוא שאין חיוב עד מירוח ממש מכח פסוק זה של "דגן - דיגונך", והביאו ראיות שאין הדין כן. ובריטב"א כי שע"כ גם רש"י מודה לעצם הדין, וכי ליישב שאע"פ שדורשים שצריכים מירוח מפסוק זה בדרשא של "דגן - דיגונך" מ"מ אין מקרא יוצא מידי פשוטו וצריך דגן דהיינו תלוש ולא מחובר, ולכאורה כוונתו שכיון שהם ב' דרשות לכן למדים שיש ב' דרגות. ובמצפ"א כי ליישב עפ"ד הר"ש בתרומות שבאמת מכח מיעוט של דגן הו"ל שאין תרומתו תרומה כלל עד המירוח, ומה שחל התרומה בשבלים תלושים הוא ריבוי מיוחד ע"ש. וע"ע פנ"י שכי' לתרץ באו"א שלעולם צריך ב' דרשות ורש"י נקט אי' ותוס' נקטו השני, ועי' מקנה ומהרי"ט.

בד"ה ונתלשו מהו - "שתהא תרומה למפרע". עי' רש"י שכי' שע"כ אין כוונת רש"י כפשוטו שהרי א"א שיחול תרומה על פירות מחוברים, אלא כוונתו שמעשה המפריש היום חל למפרע על הפירות לכשיתלשו. ועי' בשער"י ש"ז פ"ו שהביא ד"ז כדוגמא של לשון למפרע שאינו כפשוטו כ"א שהמעשה מהני למפרע לענין לאח"ז. ולכאורה משמע של"ש מעשה הפרשה במחובר ורק ע"י התלישה שבסוף הוא שחל ההפרשה למפרע. וע"ע באמר"מ סי' כ' סק"ה ובאבי עזרי פ"ו גירושין ובמשנת ר"א סי' י' סק"ז שהעירו במש"כ

הערות ומראה מקומות בפרק האומר

במתני' במקדש לאחר שאתגיייר והלא אין מעשה קידושין לגוי, ולהני'ל התי' הוא שלמפרע חל תורת מעשה לגבי הזמן שראוי ד"ז לחול. וכ"מ בתורהא"ש ביבמות דף ל"ד ע"א בד"ה בשופעת ע"ש.

בד"ה כל שבידו - "כי האי שבידו לתלוש ולהפריש מיד". מבואר בדבריו דלא סגי בכך שבידו לסלק המניעה ובכך חשיב כאילו סלקו, אלא צריכים שעצם החלות יהא בידו עכשיו לפעול. וכבר מבואר כן בגמ' בע"ב בההיא דר' אושעיא "נהי דבידו לגרשה בידו לקדשה" (עי' בסמוך מה שנבאר בעצם ד' הגמ' שם), והק' האב"מ למ"ל שיהא בידו לקדשה כיון שבידו לגרשה הוא סילוק המניעה והו"ל כאילו בא לעולם. וכי ע"ז בקו"ש בכתובות סי' קצ"ח ובקובה"ע סי' ל"ה סק"ח שקו' האב"מ הוא בהנחה שבידו הו"ל כאילו בא לעולם (וע"ע לשון הריטב"א כאן דהו"ל כאילו תלוש, וכ"מ בלשון הגמ' שכי' לאו כמחוסר מעשה דמי), אבל נר' לפרש שבידו נותן כח לפעול אע"פ שאינו בעולם משום שהחלות הוא בידו לפעול, ולזה צריכים שיוכל גם להחל החלות עכשיו ע"י סילוק המניעה ועשיית החלות שוב אח"כ, וזהו דבעינן גם בידו לקדשה ובידו להפריש כנ"ל.

והנה ידוע החקירה באחרונים בדין דבשלב"ל אם החסרון מצד הפועל שא"י לפעול בדבר שאינו יכול לחול היום (ועי' קו"ש ב"ב סי' רע"ד שדן אם החסרון בגמ"ד של הפועל או שאין בכחו לפעול כה"ג), או שהחסרון מצד החפץ הנפעל (כ"מ בנו"ב תני' סי' נ"ד אות י"ב ע"ש). ולענייננו בשלמא אם החסרון מצד הפועל שפיר י"ל דכיון דהוי בידו לעשות החלות אין חסרון במה שיש מניעה בדבר, אבל אם החסרון בהחפץ שלא שייך שיחול בו חלות כיון שאינו בעולם צ"ע מ"ש כשהוי בידו של הפועל. ועכצ"ל שדין בידו הו"ל כאילו סילק המניעה והדבר בא לעולם כנ"ל בד' האב"מ, אבל לפ"ד הקו"ש הנ"ל אינו אלא כח עשייה כנ"ל.

דף ס"ב ע"ב

רש"י ד"ה ה"ד מעיקרא - "הלכך אין מחוסר מעשה גדול מזה". מבואר בד' רש"י שכוונת הגמ' לתרץ שבידו חשיב לאו כמחוסר מעשה במקום שהמעשה קטן ולא במחוסר מעשה גדול, וע"ע במהרש"א שכי' שכצ"ל גם לענין מע"י אשתו ע"ש. וע"ע בריטב"א שכי' כלשון הזה לענין תני' הגמ' בסמוך נהי דבידו לגרשה בידו לקדשה, וע"ע באב"מ ריש סי' מ"ג שהבין כן בדבריו והק' מ"ש גדול וקטן כיון שכל שבידו לאו כמחוסר מעשה דמי.

וכ"מ בגמ' בסמוך שכי' שצריך שיהיו הפירות והעובר בעולם ובלא"ה ל"מ בידו, וברש"י ותוס' מבואר שגם לראב"י שחולק שם צריך שיהא בעולם. אמנם בתורהא"ש שם הק' דמ"ש מפירות דקל דלר"מ מהני אע"פ שאינם בעולם כלל, וע"ש שמת' שמ"מ כיון שאם באו לעולם כלל הו"ל בר קנין א"כ הו"ל כבר כגדל שליש וצ"ב, וקצת משמע כוונתו שהו"ל כמעשה קטן. ולהני"ל צ"ע דמ"מ פירות דקל אינם בעולם כלל. וע"ע מש"כ המהרי"ט לתרץ שקונה הפירות בתוך הדקל, וצ"ב כוונתו שא"כ הו"ל דקל לפירותיו דמהני לכו"ע וצ"ע.

ונר' לפרש הטעם בזה ע"ד מש"כ בשער"י ש"ו פי"ז ובקובה"ע שם סק"ט לפרש ד' הגמ' כאן של"מ בידו בדבר שאינו בעולם כלל כ"א בדבר שהוא בעולם רק שיש מניעה בחלות הנעשה בו ע"ש (וע"ע בבית הלוי ח"ב סי' מ"ט), וכמו"כ בעבד שמשתחרר שעלה ממדרגת בהמה למדרגת אדם הרי"ז כאילו שלענין

הערות ומראה מקומות בפרק האומר

קידושין אינו בעולם כלל עד שנשתחרר. ובראשונים מבואר שה"ה לענין גר שנתגייר יל"כ, וברשב"א וברש"ש כ' לחלק שדוקא בעבד אמרו כן שדומה לחמור (וע"ע תוס' בגיטין דף כ"ג ע"ב ד"ה אין העבד דל"מ בידו להתגייר להיות בכלל בני כריתות).

ויש לבאר יסוד זה עפ"י מש"כ למעלה שני צדדים בחסרון דבר שלב"ל אם זה מצד חסרון כח הפועל או מצד החפץ עצמו שא"א להחל בו חלות, ולעניננו י"ל כמש"כ למעלה שדין בידו מהני רק כשחסר בכח הפועל (ואולי בגמ"ד שלו כמ"ש למעלה) משא"כ אם הוי דין מצד החפץ, וי"ל שדבר שהוא בעולם ורק שיש חסרון המונע י"ל שאי"כ חסרון בעצם החפץ עי"ז ולא חסר כ"א מצד הפועל ולכן מהני בידו, משא"כ כשאינו בעולם כלל כה"ג לכו"ע א"א לחול חלות הנעשה כלל ולכן ל"מ בידו.

בד"ה בידו לקדשה - "בתמי' וכי יכול לקדשה אם יגרשנה שמא לא תתרצה בקידושי". וברשב"א הק' עי"ז שסוכ"ס היום היא מתרצה וא"כ בין שניהם הו"ל בידם לעשות, ומת' שלעולם אינו בידה לעשות כיון שאינה יכולה להתגרש בע"כ ולכן כיון שהבעל צריך לריצוי שלה אי"ז בידו ולא בידה, ועוד תי' שאע"פ שמתרצה היום אינה בת קידושין היום ואחרי הגירושין לא תתרצה. וע"ע באב"מ שם שהק' מ"ש ד"ז מלאחר ל' יום שמקודשת אע"פ שיכולה לחזור בה (לדעת ר' יוחנן בר"פ) ושמא לא תתרצה אח"כ, ות' שכיון שיכולה להתקדש היום א"כ כיון שמתרצה היום הו"ל מעשה גירושין לענין לאחר ל' יום משא"כ לאחר שאגרשך שהיום אינה בת קידושין כלל ל"מ ריצוי דהיום ומה שמתרצה היום אינו כלום לענין אחר הקידושין משום שמא לא תתרצה אח"כ.

וע"ע קובה"ע שם שמבאר בזה שלענין לאחר ל' מהני הריצוי של היום לענין לאחר ל' וא"כ הו"ל כבר בידו דבעל, אע"פ שיכולה לחזור בה מדין אתי דיבור ומבטל דיבור מ"מ כל זמן שלא חזרה בה יש כאן ריצוי שלה מקודם, משא"כ בדבר שלב"ל שאין החלות ראוי לחול כלל עד לאחר זמן צריכים ריצוי דאח"ז (ואע"פ שלאחר ל' ג"כ החלות חל רק לאחר ל' מ"מ המעשה נגמר היום משא"כ בדבר שלב"ל שהוי מעשה רק אח"כ למפרע כמש"כ למעלה בע"א). וכע"ז מבואר במחנ"א הל' זכייה ומתנה סי' ט"ז שבמקנה דבר שלב"ל צריכים שיהא בר דעת בשעה שבא לעולם משא"כ לאחר ל' יום ע"ש, וג"ז כנ"ל שהמעשה נגמר לאחר שבא לעולם משא"כ בלאחר ל', וע"ע מש"כ בר"פ בענין ד' הרא"ש גבי חזרת האיש תוך ל' יום ולהלן דף ס"ג ע"א בד' התוס' וצל"ע.

שם - ובאב"מ שם ובאו"ש פ"ז אישות הי"ד מפרשים ד' הגמ' אחרת שאע"פ שבידו לגרשה ולקדשה אבל מצד האשה אינה בידה וא"כ הו"ל בשבילה דבר שלב"ל. ועוד' מבארים שם שרש"י לא פי' כן כנ"ל משום שס"ל כד' הר"ן הידועים בנדרים דף כ"ט שאשה אינה פועלת בקידושין כ"א מפקרת דעתה ורצונה, ובזה ל"ש חסרון דבר שלב"ל. וע"ע שם מש"כ בד' הריטב"א כאן ובענין מחוסר זמן, וע"ע בזה בקו"ש שם.

תפשוט דבעי ר' אושעיא - מק' הראשונים דצ"ב מיניה וביה בד' ר' אושעיא דעד כמה שלא ידעו מהסברא שכ' בת"י הגמ' כי היכי דתפיס השתא וכו', תיקשי מ"ש הא דנותן ב' פרוטות מההיא דר אושעיא עצמו הובא לפני זה בנותן פרוטה לאשתו דאינה מקודשת. ומתרץ הרשב"א דאי משום הא אפ"ל שמה שלא חל בנותן פרוטה לאשתו הוא משום שהיא אינה ראויה היום להתקדש לו משא"כ נותן ב' פרוטות שראוי היום להתקדש, וקו' הגמ' כאן הוא רק מכח ד' ר' יוחנן שתי' שתלוי אם הוי בידה לקדשה אחר

הערות ומראה מקומות בפרק האומר

שיגרשנה ובנותן ב' פרוטות ג"כ אע"פ שיכול לקדשה היום מ"מ אינו בידו אחרי שחל קידושין ראשונים. וע"ע בדבריו שביאר החסרון בנותן ב' פרוטות שכל שעובר זמן שא"י לקדש אי"ז חשיב בידו. ובר"ן חולק ע"ז וכי טעם אחר שהר"ז כאילו שא"י לקדשה עכשיו משום שא"א לקדש פעמיים אפילו בב"א משום כל שאינו בזא"ז וכו'. וע"י בדבריהם כאן ובנדרים דף ל', ונ"מ בדבר בדי' הרמב"ם שפסק דמקודשת אע"פ שכאן לא איפשטא האיבעיא. וע"ע באו"ש שם ובמקנה ומהר"ט.

רש"י ד"ה כמאן - "דאוקמה לראב"י בשחת הכא מעוברת נמי בשהוכר עוברה וכו' וכדראב"י קי"ל דמשנתו קב ונקי". מש"כ שהלכה כראב"י צ"ב שאין דרכו של רש"י לפסוק פסקי הלכות כ"א לפרש הפשט, ונר' בכוונתו דק"ל למה העמיד ר"ח הברייתא כאן כראב"י ולא העמיד הברייתא כרבנן וכשהוכר עוברה וע"ז כי הטעם משום שהלכה כמותו. ובתוס' בד"ה ואמר ר"ח הק' באמת למה העמיד ר"ח הברייתא כראב"י כנ"ל ומת' משום שלהלן מבואר שראב"י ס"ל כר"מ ומבואר עוד שר"מ ס"ל גבי אם ילדה אשתך נקבה שאינה מקודשת, ולכן מחלק ר"ח בין מעוברת לאינה מעוברת. ומה שלא כי כנ"ל ברש"י מבואר בהמשך דבריהם שכי' שאין הלכה כראב"י ע"ש.

וע"י ר"ן שכי' בדעת הרמב"ם שאב"י ס"ל שאין הלכה כראב"י ולכן העמידו בשיטה וכידוע הכלל שאין הלכה כשיטה, אמנם רבה ור"י חולקים וס"ל שהלכה כראב"י. וכי' שמה"ט העמידו ד' ראב"י כשאשתו מעוברת משום דכה"ג הו"ל בא לעולם ומהני לכו"ע, ואב"י מודה בעיקר הדין רק שהעמיד ד' ראב"י כשלא הוכר. ובזה מבאר ד' הרמב"ם שפסק להלכה שהוכר עוברה מקודשת ע"ש. ומבואר מזה מחלוקת רש"י ותוס' עם הרמב"ם אם הוכר עוברה הו"ל בא לעולם לענין קידושין, דהיינו שקידושין תופסים בעובר משהוכר עוברה לפ"ד הרמב"ם. ובתשו' רעק"א סי' קע"א הוכיח מתו"ד הר"ן למעלה מיד לפני זה שלהרמב"ם אינה מקודשת כ"א כשתלד, והמ"מ שם כי שמקודשת מיד ע"ש. [והרמב"ם כי עוד שצריך לחזור ולקדשה כדי שלא יהא קידושין שיש בו דופי, ובפנ"י כי שקנין אישות חל בעובר ולא האיסורים ע"ש וצ"ב, ובגר"ח שם מבאר שבעצם חל הקידושין בעובר רק שאינה מתקדשת עד שתלד כיון של"ש אישות בעובר וצ"ב, וע"ע קצות ונתיבות רס"י ר"ט ובגרש"ש סי' י"ג].

והר"ן חולק על הרמב"ם וכי' מהלך אחר ע"ד ד' התוס' שאין הלכה כראב"י והעמידו דבריו בשחת ובהוכר העובר אע"פ שעדיין הוי לא בא לעולם משום שכ"מ הלשון. ועוד כי שם שר"מ ס"ל שא"צ הוכר עוברה מדאמר שפירות דקל מהני אע"פ שלא בא לעולם כלל, ומש"כ אב"י שאמרו דבר א' אין הכוונה לשי' א' ממש כ"א כעין שיטה ע"ש. ובפנ"י מיישב בזה שי' רש"י שכי' שהלכה כראב"י אע"פ שהעמידו בשיטה (וגם התוס' לא חלקו מכח זה כ"א מטעם אחר) ולהנ"ל אי"ש שאי"ז שיטה ממש. וכבר כתבנו שהתוס' כי שגם לר"מ ל"מ בלא הוכר עוברה. ומה שהק' הר"ן מפירות דקל כבר הבאנו למעלה ד' הראשונים מה שיש לחלק בזה (ע"ע פנ"י בשם רש"י בב"מ).

תוד"ה גר - "אבל בטבילה בחד סגי". משמע מדבריהם שמ"מ צריך ב"ד של א', וא"כ צ"ב מנין להם שהיה שם א' בשעת טבילה. וע"י תוהרא"ש שכי' שדרכם היה להביא עמהם א' לבדוק אם טבלו כהוגן, אמנם הוכיח עוד שם שג"ז ל"צ שהרי בגמ' שם כ"כ גם לענין גיורת מי לא טבלה בנדותה ואין דרך אשה להביא עמה א"ש לבדוק ואין אשה כשרה להיות דיין לשם ב"ד, וע"כ של"צ ב"ד כלל בשעת טבילה.

הערות ומראה מקומות בפרק האומר

והנה ממש"כ התוס' כן כאן נר' לפרש בכוונתם שאי משום דיין א' שצריכים לטבילה ל"א מי יימר דמזדקק ל"י, וכ"מ בדבריהם בסוף דיבור הבא שכי' של"צ אחרי שחרור קבלת מצוות כ"א טבילה ולכן ל"א מי יימר כיון שטבילה ל"צ שלשה כנ"ל. וצ"ל דשאני ג' דיינים מדיין א', וכ"נ ממש"כ בגמ' שבידו לגרשה אע"פ שצריך עדים בגירושין ומי יימר דמזדקק ל"י, ולהנ"ל אי"ש שדוקא בשלשה אמרי' מי יימר דמזדקק ל"י. אמנם יעוין ברש"ש שכי' חילוק אחר בין דיין לעד שדיין אע"פ של"צ מומחין צריך חכם ולא בזקן הדיוט (עי' ר"פ מצות חליצה).

ואגב אורחן בעצם הנדון התוס' הנ"ל גבי טבילת שחרור, י"ל באו"א עפ"י המבואר באמרי"מ סי' כ"ב סק"יט בד' התוס' ביבמות דף מ"ז ע"ב שכי' שטבילת שחרור הוא לפני השטר שחרור ומוכח מזה שטבילת שחרור אינו גירות כלל דאל"כ צ"ל אחרי השטר שחרור. ומבאר שם שבעצם כל עבד הוי גר גמור רק שאיסור העבדות מונע קדושת ישראל מלחול, והשטר מפקיע את העבדות והטבילה מיחל עליו קדושת ישראל. וכי' שהרמב"ם חולק וס"ל שהטבילה דוקא אחרי השטר שחרור משום שהוי חלק מהגירות, וכ"מ בתוס' כאן שכי' שהוי טבילת גירות.

דף ס"ג ע"א

תוד"ה כגון - "הכא משמע דלמ"ד אדם מקנה דשלב"ל מ"מ צריך הואיל מעכשיו וכ"מ בפ"ק דב"מ וכו' הא לא נהירא לו' כן דמסתברא מהני למ"ד אדם מקנה דשלב"ל כדבר שבא לעולם". ברש"ש הק' שיש חילוק גדול בין דבר שבא לעולם לדבר שלא בא לעולם שהרי בדבר שבא לעולם כשאומר מעכשיו הדבר חל מיד מה שאינו שייך בדשלב"ל שיחול מיד עוד לפני שבא לעולם. וכי' שיש ליישב שטעמו של ר' מאיר ודעימ"י שס"ל אדם מקנה דשלב"ל הוא ע"ד מש"כ בכ"מ כל העומד לגזוז כגזוז דמי וכל העומד לשרוף כשרוף דמי, ולכן יתכן שהדבר חל מיד כיון דהוי כאילו כבר בא לעולם. ובזה אי"ש ג"כ מש"כ הר"י בתוס' כאן שע"י אמירת מעכשיו אין חסרון של כלתה אפי' בדבר שלא בא לעולם, ולהנ"ל הטעם הוא כפשוטו משום שהדבר חל מיד.

אמנם יעוין בפנ"י שכי' שזה אינו, שהרי ודאי לא חל שום חלות על דבר שלא בא לעולם עד שבא לעולם. וכ"נ להוכיח גם ממש"כ התוס' כאן לגבי מקדש לאחר שתתגיירי דמהני מעכשיו לענין אם נקרע הגט שלא יהא כלתה קנינו, וכבר כתבנו למעלה בתחיילת הסוגיא בשם האחרונים שבעצם לא שייך מעשה קידושין בעכו"ם כלל ול"מ מעשה הקידושין כאן כ"א משום שחל לענין אחרי הגירות. והפנ"י מדייק ממה שהתוס' לא מצאו נ"מ באמירת מעכשיו כ"א לענין כלתה ולא לענין חזרה, ומשמע שס"ל שלענין חזרה לא חל הדבר מיד ע"י מעכשיו כ"א לענין כלתה וכשי' התוס' בב"מ דף ט"ז ע"א. נמצא שכאן אין הדבר חל מיד ובפרט כאן שלא בא לעולם שלי"ש שיחול מיד כנ"ל, אלא שהק' הפנ"י שלפ"ז צ"ב למה מהני מעכשיו לענין כלתה.

וע"ע ברמב"ן שכי' ג"כ שע"כ אין הדבר חל מיד בדבר דלא בא לעולם שאין השחרור חל כאן בעודו עבדו של חבירו, ודעתו ג"כ שלי"מ מעכשיו לכל דבר אלא שדעתו הוא שמעכשיו מהני רק לענין חזרה ולא לענין כלתה (היפך דעת התוס' הנ"ל). וברשב"א הק' עליו ממנ"פ כיון שא"י לחזור בו ע"כ שחל הדבר מיד וא"כ למה אמרי' בזה כלתה קנינו, ושי' הרשב"א שם הוא שמעכשיו מהני גם לענין חזרה וגם לענין כלתה.

הערות ומראה מקומות בפרק האומר

ומשמע שסי' שע"י מעכשיו חל הדבר מיד, וצ"ל ע"י הרש"ש הנ"ל אלא שהדבר צ"ב שלא יתכן שיחול לפני שבא לעולם כנ"ל.

וידועים ד' הגרש"ש במערכת הקנינים סי' ב' ובחי' לנדריס סי' כ"ב (וע"ע בקו"ש כתובות אות רצ"ב) שלעולם לכו"ע (גם לדעת הרשב"א הנ"ל) אין החלות חל מיד, רק שבלאחר ל' גרידא בלי מעכשיו אין המעשה נגמר עד ל' יום, משא"כ ע"י מעכשיו כבר נגמר המעשה מצד העושה ואין העיכוב כ"א מצד החלות בחפץ שמתעכב עד ל'. ומבאר שבד"ז תלוי שני הנדונים הנ"ל אם יכולים לחזור בו תוך ל' ואם אמרי' בזה כלתה קנינו, וכאו"א הוא נדון בפנ"ע, א' לענין כלתה אם צריכים שיהא המעשה קיים בשעת החלות בפועל, וב' אם מעשה שלא חל מיד הוא בגדר דיבור שיוכל לחזור בו מדין אתי דיבור ומבטל דיבור (וכבר ביארנו ד"ז באריכות לעי' בדף נ"ט). ובזה פליגי הראשונים הנ"ל שלדעת התוס' חשיב דיבור ויכול לחזור ואעפ"כ ל"א כלתה כיון שכבר נגמר המעשה מצד העושה כנ"ל, ודעת הרמב"ן להיפך מזה שהיו בגדר מעשה ואעפ"כ אמרי' כלתה כיון שעדיין לא חל הדבר בפועל, ודעת הרשב"א שלענין שניהם סגי בכך שנגמר המעשה מיד וא"צ חלות בפועל.

ואגב אורחן ע"ע בגרש"ש שכ' שבעצם כיון שנגמר העמשה מיד מצד העושה אין בכח האדם לעכב החלות שהרי כ"ה משפט התורה שמעשה זה פועל חלות זה, ולא מצינו כן כ"א בכגון דבר שלא בא לעולם שאין לדבר אפשרות לחול מיד כנ"ל וזה מונע החלות וע"י מעכשיו המעשה נגמר כנ"ל. אמנם צ"ע ממשי"כ בתוס' כאן שגם לענין משוך פרה שייך ענין מעכשיו ושם הוא הפרה בעולם וצ"ע. ובעצם ענין הנ"ל כבר האריכו כל האחרונים, עי' קצוה"ח סי' ר"ט סק"ח ובחי' הגר"ח בסטנסיל בענין גירושין על תנאי ובגרנ"ט ובאבן האזל פ"ה אישות הכ"ד ענף ב' ובאבי עזרי פכ"ב מכירה ובחזו"א סי' ע"א סקכ"ז ובקה"י גיטין י"ב ובברכ"ש נדרים סי' כ'.

דף ס"ג ע"ב

א"ר נאמן ליתן גט אין אדם חוטא ולא לו - בפשטות הכוונה הוא שזה אומדנא שאומר אמת כל זמן שאינו נוגע לעצמו כ"א לאחרים, אלא שא"כ צ"ב שכל עד יהא נאמן מטעם זה. וגם טעמא דר"א שסבר שנאמן לכנוס משום לא חציף ומירתת לשקר לפני האב כמו שפי' רש"י, ג"ז לכאורה הוא אומדנא וראי' על אמיתת הדברים. אמנם עי' בר"ן שהק' שכאן הו"ל דבר שבערוה ואין דבשב"ע פחות משנים, ומת' שא"י שכוומר נגד חזקה אבל כאן אין עדותו נגד החזקה שהחזקה כאש"א ע"י אבי' כ"א מברר שמקודשת איליו ולא לאחר. ומשמע מדבריו שבסופו של דבר נאמן מדין ע"א שכה"ג ל"צ שני עדים כיון שאינו נגד החזקה, וכ"כ הפנ"י שע"כ אין הטעם משום ראי' ואמדנא בעלמא שהרי בדבשב"ע ל"מ אומדנא, ומסתמא כוונתו לאומדנא שאינו כעדים שהרי דבשב"ע למד דבר דבר מממון וכמו שממון צריך ראי' של עדים כמו"כ דבשב"ע.

ולפ"ז מש"כ טעמא דאין אדם חוטא היינו רק שמה"ט אפי' אליבא דרב נאמן ליתן גט ול"א שאינו נאמן כמו שאינו נאמן לכנוס משום חשש משקר כיון שיצרו תוקפו, וגם טעמא דר"א הנ"ל שלא חציף ומירתת לשקר לאב י"ל דהיינו רק לאפוקי טעמא דרב הנ"ל של יצרו תוקפו אבל עיקר הנאמנות הוא מדין ע"א באיסורים. וכע"ז מבואר בס' המקנה ע"ש. וע"ש עוד שמק' שכיון שמגרשה א"כ הו"ל עדות

הערות ומראה מקומות בפרק האומר

נגד החזקה שמעיד שמותרת לעולם, ומת' דמ"מ עיקר עדותו מתקבל לענין לברר עצם הספק למי נתקדשה ומה שמותרת ע"י גט הוי תוצאה בעלמא.

והנה בעצם ד' הר"ן שע"א נאמן בדבשב"ע במקום שאינו נגד חזקה, ד"ז ענין רחב ומחלו' הראשונים בסוגיא דריש מס' גיטין וביבמות ר"פ האשה רבה ע"ש ובתוס' שיש ב' גירסאות בגמ' אם דבשב"ע צריך ב' מבלי טעמא דאיתחזק איסורא ואכמ"ל. ויעוין ברעק"א בתשו' קכ"ד שהאריך בדבר, ותו"ד הק' סתירה בזה בד' הר"ן שכאן משמע שבלי איתחזק ל"צ שנים ואילו במק"א במס' גיטין מבואר שצריך שנים בדבשב"ע אפי' כשלא איתחזק. ובתשו' קכ"ה הביא תי' בזה שכי' לו בעל התיבות (שם הביאו בקצרה אבל במהדורת אריאלי הובא כל התשו') שלעולם אין כוונת הר"ן כאן לוי' שע"א נאמן בזה משום שלא איתחזק איסורא, שהרי גם בממון מצינו שאינו נאמן אפי' כשאינו מכחיש החזקה כ"א מברר של מי הממון כמו בסימנים באבידה (והביא שכ"ד רוב ראשונים בסוגיא בכתובות דף ט"ו ע"ב וב"מ כ"ח ע"ב), אלא כונת הר"ן הוא שכיון שאינו אלא מברר יש אומדנא דאין אדם חוטא ולא לו, וצ"ל דהוי אומדנא דמהני בממון (ועי' מחנ"א פ"א עדות שדן בזה).

והנתיבות הוכיח כדבריו הנ"ל שאין ע"א נאמן לברר, שאל"כ איך למדו בכתובות דף כ"ב ע"א דין פה שאסר מדרשא דקרא הובא להלן בסמוך "את בתי נתתי לאיש הזה - לאיש אסרה הזה התירה", והלא כאו"א נאמן להתירה מדין ע"א כיון שאינו אלא בירור ולמ"ל פה שאסר, וכבר עמד בזה הרשב"א שם ע"ש, וע"ע מש"כ בזה רעק"א בתשו' שם. וע"כ הטעם משום אומדנא דאין אדם חוטא ולא לו כנ"ל, ואע"פ שגם האב אינו חוטא לו ל"מ אומדנא זו כ"א למי שעשה מעשה להתיר ולא לכל עד המעיד על היתר דאל"כ כל ע"א יהא נאמן אפי' בדבשב"ע מטעם זה כנ"ל (וכ"ה בשם הפני"י בגיטין שם). ועי' אבי עזרי פ"ז גירושין ה"ח שתמה על הנתיבות שבר"ן כאן מבואר שגם אדם אחר נאמן בזה.

וע"ע ח"י ב"מ שכ' ג"כ שאין הנאמנות משום ע"א שהרי כאן הוי בעל דבר ואינו כשר להעיד, אמנם כבר דנו האחרונים בזה אם יש פסול בע"ד בעדות איסור עי' פנ"י וקו"ש כתובות דף ט' ע"א ובשער"י ש"ז פ"ח ואיכמ"ל. וע"ש בב"מ שכ' לחלק בזה בין סברת ר"א הנ"ל שנאמן אף לכנוס משום דמירתת ולא חציף לשקר שזה אומדנא ממש אבל טעמא דאין אדם חוטא שייך בכל עד כנ"ל עש"ה. [ועי' בביה"ל ח"ב סי' ל"ז סק"ט ודבר"י סוסי' ל"א שמפרש בר"ן שכ"מ שאין עדותו משנה ממצב של ערוה א"צ שנים, ומיישבים בזה קו' רעק"א הנ"ל ע"ש. וכע"ז כ' בזכר יצחק סי' י"ב ע"ש. וע"ע בבהגר"א סי' ל"ז ס"ק נ"ז שכ' שלד' הר"ן הוי בירור בעלמא שא"צ עדות כלל.]

כנסה ובא אחר וכו' לא כל הימנו לאוסרה עליו - צ"ב מ"ש, ועי' רשב"א שכ' של"ד כנסה אלא ה"ה התיירה ליכנס כעין שמצינו בשני כתי עדים המכחישים זא"ז. וברעק"א פי' בזה ע"ד הנ"ל בד' הר"ן שנאמנותו כאן הוא מדין ע"א ולכן במקום שנתקבל כבר העדות הו"ל כשנים ושוב ל"מ הכחשת ע"א כידוע ואכמ"ל בזה. אמנם לד' הנתיבות הנ"ל צ"ב מ"ש כשהתיירה. ולד' הנתיבות צ"ל שמה שאסורה כשבא אחר והכחיש אינו משום ע"א בהכחשה כ"א משום שכל א' בא עם ראיי שלו ומכחישים זא"ז. וע"ע במקנה שהק' שאפי' כששניהם נותנים גט אמאי מותרת והלא אין נאמנים כיון שהוי עד א' בהכחשה, ומת' שלענין שלא נתקדשה לשלישי אי"כ הכחשה.

הערות ומראה מקומות בפרק האומר

ובהיה דא' נותן גט וא' כונס מבואר ברש"י ותוס' הטעם שמותר לכנוס אע"פ שהוכחש משום שכיון שההוא נתן גט אמרי' שהוא המשקר, ולד' הנתניות א"ש שמסלק בזה הסתירה בראיותיהם, אמנם לד' רעק"א צ"ע שסוכ"ס בשעת העדות היתה בהכחשה, וע"ע מש"כ רעק"א עצמו לדון בזה כאן. וע"ע בראשונים שהק' על ראית הגמ' כר"א שנאמן לכנוס מההיא דא' נותן גט וא' כונס, וק' שהול"ל ששם מותרת לו ממנ"פ שאם הוא קידשה מותרת לו ואם השני קידשה הרי כבר נתן גט, ומת' שכה"ג ל"ש טענת אין אדם חוטא ולא לו כיון שיש לתלות על השני שהוא אומר אמת. וצ"ע דא"כ איך מותרת לעולם כששניהם נותנים גט וצל"ע בדבריהם ובפנ"י כאן.

ר' אס' אמר סוקלין לכולי' מילתא הימני' רחמנא לאב - בפנ"י מבאר שר' אסי ס"ל סוקלים רק כה"ג שקודם נאסרה לעולם ע"י אבי' ושוב זינתה אח"כ שכה"ג נענשים עלי' ג"כ, וכע"ז מצינו ברמב"ם פט"ז הל' סנהדרין ה"ו שאם הוחזק חתיכת חלב ע"י ע"א ושוב אכלה לוקים עליו. ובד"ז חלקו רב ור"א כאן אם אמרי' כן כאן גבי נאמנות האב. וכ"כ לדיק בד' רש"י, ויל"פ כוונתו למש"כ בד"ה באומרת שכי' "ואע"פ שהחזיקה עצמה קודם זנות בחזקת ארוסה", וצ"ע מנין שמיירי בהכי, ולהנ"ל י"ל שלמד שטעמו של ר' אסי הוא כנ"ל משום שהוחזק ולכן ע"כ באומרת נתקדשתי וא"כ כשמודה ר"א ע"כ היינו אפי' ע"י הוחזק כיון שאינה נאסרת כ"א משום שויה אנפשה חתיכה דאיסורא, וג"ז צ"ב למה ומ"ש מנאמנות האב ומאוכל חלב שהוחזק ע"י ע"א. וע"ע במקנה.

והנה ברעק"א בתשו' ק"ז כ' שד' הרמב"ם הנ"ל שע"י הוחזק לוקה אי"ז כ"א לענין מלקות ולא לענין מיתה, וסוגיין כאן מיירי לענין סקילה וא"כ ע"כ אינו מטעם שהאיסור הוחזק. וביאור הדבר כ' בזכר יצחק סי' מ"ו ובקו"ש כתובות אות נ"ח שנאמנות של ע"א אינו על גוף הדבר כ"א על האיסור שבו, ולכן לענין עונש יש לחלק בין מלקות למיתה שעונש מלקות בא על מה שעבר על מימרא דרחמנא ולכן כיון שע"א כבר נאמן לגבי האיסור ממילא כתוצאה מזה האוכלו לוקה שעבר על מימרא דרחמנא, משא"כ עונש מיתה בא על חומר העבירה וכיון שאין נאמנות העד לגבי גוף הדבר כ"א לגבי האיסור שבו א"כ אי"כ נאמנות שנעשה כאן עבירה חמורה ומה"ט ל"מ בזה דין הוחזק. ועכ"פ לפ"ד יל"פ ד' הפנ"י הנ"ל שי"ל שבזה פליגי רב ור"א אם נאמנות האב הוי כע"א שהוי רק לענין האיסור. וא"ש ג"כ ד' רש"י שלענין שויה אנפשי' לכו"ע ל"א הוחזק שהוי נאמנות רק להאיסור, ע"ע בזה בקו"ש בכתובות אות נ"ח ובמשנת ר"א סי' ל"א סק"א.

וע"ע בדברי יחזקאל סי' כ"א סק"ד ובחזו"א סי' נ"ט סק"ט שכי' שאפי' אי נימא שבע"א מהני הוחזק גם לענין עונש מיתה, מ"מ גבי נאמנות האב יש סברא לחלק שכיון שהוי דבשב"ע והוי חי' התורה שנאמן (וכמש"כ הר"ן להלן דך ס"ד ע"א לענין מיגו ע"ש) י"ל שלא האמינוהו כ"א לענין האיסור דאין לך בו אלא חידושו. וכע"ז כ' גם הפנ"י עצמו בקונטרס אחרון, ועד"ז כ' בשער"י ש"ו פ"ג ובאבי עזרי פט"ז סנהדרין ובקובה"ע סי' ל"ה. וג"ז יל"פ ע"ד הנ"ל שנאמנות זו אינו נאמנות בגוף הדבר כ"א לענין האיסור בלבד. וע"ע להלן בסמוך בזה.

ואחרונים הנ"ל מביאים ד' השמעתתא בש"ו פ"ב שפי' כוונת הרמב"ם הנ"ל שאיסור יוחזק ע"י ע"א ע"ד מש"כ בפ"א א"י"ב הכ"א שאם הוחזקה ערוה בעיר ל' יום נענשים עלי' וכמש"כ להלן בגמ' דף פ' ע"א סוקלין על החזקות. ותמהו שם ע"ז של"מ כן בדברי הרמב"ם. וע"ע מהלך אחר בתו"ג בריש גיטין שם

הערות ומראה מקומות בפרק האומר

ובנתיבות סי' כ"ח שדיני עדות נאמרו רק על עדות בגמר הדבר אבל ידיעה בעדים שנוגע לפני גמר הדבר אי"צ כל דיני עדות עש"ה.

וע"ע בשב שמעתתא ובדבר"י שם שמפרשים מחלו' רב ור"א אם נאמנות האב הוי כב' עדים שלענין קידושי בתו האמינוהו רחמנא אע"פ דהוי דבשבי"ע וא"כ מסתברא שהאמינוהו לכל דבר גם לעונש, או שאין נאמנות האב כ"א לענין האיסור בלבד כעין שו"א אנפשי' חתיכה דאיסורא ולא לענין עונש. וע"ע להלן בסמוך.

תוד"ה ולא לעונשין - "תימה היכי מייתי דר"ח לטעמי' וכו' ולמכות ולעונשין אין להאמינו יותר משבועיה". כוונתם שמחלו' ר"א ור"ח אינו אלא גבי עדות נשואין אם נאמן לכל דבר או רק לענין האיסור בלבד אבל לכו"ע אינו נאמן בעדות אחרת וכמש"כ בגמ' להלן דף ס"ד ע"א כי הימני' רחמנא לנשואין לשבוי' לא הימני' רחמנא, וא"כ איך מדמה הגמ' למחלו' זו עדות שנים שאינו נאמן כ"א משום ע"א באיסורין כמש"כ התוס' וש"ר להלן שם. ובמהרש"א כ' ליישב שגם עדות של בתי בת ג' שנים נוגע לענין עונש הבא עלי' וזה ג"כ ע"י נשואין, וא"כ כמו שס"ל לר"א הימני' רחמנא לקטלא בעדות גוף הנשואין ה"ה גם לענין זה הול"ל הימני' רחמנא.

וכע"ז כ' בתורהא"ש ורמב"ן כאן שעדות של בת ג' שנים הוי בכלל עדות נשואין שאין חייבים משום אש"א בפחותה מבת ג' (וכ"מ בהג' הב"ח על הרי"ף להלן דף ע"ד ע"א), אלא שהמהרש"א הוסיף עוד שמחלו' רב ור"א הוא אם נאמנות שכתוב בקרא דאת בתי נתתי הולך גם על מש"כ וסקלוח כמו שהעירו התוס' בדיבור שלפני זה שלרב ור"ח צריך לדחוק שאינו כן. ובד' הראשונים יל"פ שהכוונה כאן לנשואין ממש (עי' רש"י כתובות דף מ"ז ע"א שנשואין הוי בכלל את בתי נתתי), ואין נשואין חלים בפחותה מבת ג' כידוע שי' רש"י ביבמות דף נ"ז ע"ב (ע"ש ובתוס' ובמל"מ פ"ג אישות הי"א). [ועוד יל"פ הכוונה לקידושי ביאה, עי' ראשונים דף ס"ד ע"א וצ"ע].

ובפנ"י מת' על דרכו הנ"ל במחלו' רב ור"א שחלקו רק לענין חיוב סקילה שהוא תוצאה מנאמנות הנשואין וכדין יוחזק דע"א כנ"ל מהרמב"ם, וכמו"כ מימרא דר"ח גבי עדות שנים מיירי אפי' כשהוחזק ע"י האב שהוא ע"א כנ"ל, ושפיר אמרו ר"ח לטעמי' שאין עדות האב מועיל לעונש אפי' בהוחזק. וכ' הפנ"י דע"כ מיירי בהכי שהעיד לפני העבירה שאל"כ הו"ל התראת ספק שהרי אין העדים יודעים אם הוא גדול א"ל, אמנם בתד"ה בני בסו"ד מבואר דסוגיין מיירי כשהעיד האב רק אחרי העבירה וכ' ע"ז הפנ"י שם שא"ז התראת ספק דהוי גילוי מילתא כיון שאין ספק בגוף העבירה (כד' התוס' ביבמות דף פ' וע"ע מהרי"ט).

אלא שיש לתמוה דא"כ ק' הלכתא אהלכתא שהרמב"ם פסק כר"ח ואיך פסק שבע"א אמרי' האיסור הוחזק, וכ"ה המחנ"א בפ"י עדות בדעת הרמב"ם ע"ש מש"כ ליישב שיש לחלק בין הוכחש לבין לא הוכחש. ולפ"ד ש"ר הנ"ל שכי' שעדות שנים אינו מדין ע"א בעלמא כמש"כ התוס' אלא הוי בכלל עדות נשואין כיון שהנשואין תלוי בזה, לפ"ז יש ליישב עפ"י מש"כ למעלה בשם האחרונים (פנ"י וחזו"א ושער"י ודבר"י וקובה"ע ואבי עזרי) שיש לחלק בין ע"א דמהני בי' יוחזק משום שזהו העדות שצריכים לאיסורים משא"כ נאמנות האב בנשואין שהוי חי' התורה ואין לך בו אלא חידושו. וכע"ז כ' האחרונים הנ"ל עפ"י שי' הריא"ז הובא בשלטי הגבורים להלן דף ע"ד ע"א שנאמנות האב בעדות שנים של בנו ובתו

הערות ומראה מקומות בפרק האומר

הוא מדין נאמנות של יכיר המבואר להלן שם ע"ש ובתוס', ולפ"ז א"ש ד' הגמ' כאן לדמות עדות שנים לעדות האב בנשואין ששניהם חיי ואין לך בו אלא חידושו ע"ש.

וע"ע מש"כ בשער"י שם ובקו"ש ב"ב אות תי"ג מהלך אחר בזה שעדות על גדלות לענין עונשין אינו דומה לעדות על עצם האיסור כגון חתיכה זו של חלב דאמר'י ב"י דין איסור יוחזק כנ"ל מהרמב"ם, משום שקטנות הוא יש בו פטור גם מהאיסור וגם מהעונש ולכן העונש אינו תוצאה בעלמא מעדות הגדלות לענין איסור ול"א יוחזק כ"א בעדות על חפצא דאיסור שהעונש הוא תוצאה בעלמא ממה שהחפצא אסורה ע"ש.

דף ס"ד ע"א

תוד"ה נאמן לנדרים - "תימה הא אין אדם נאמן אלא בדבר שבידו וי"ל כיון דסופו ליגדל עשוהו כדבר שבידו מיהו ק' מאי איריא אב וכו' וי"ל דאב דייק טפי וכו' ולכך לאב עשוהו כבידו ולא לאחרים". מבואר מד' התוס' שנאמנות האב בעדות שנים הוי מדין ע"א נאמן באיסורין ולכן הק' שגם אחר יהא נאמן, וכ"מ בעוד ראשונים. וכבר הבאנו למעלה בשם הריא"ז הובא בשלטי גיבורים להלן דף ע"ד שכ' שאין הנאמנות כאן כ"א מדין יכיר, ובדבר"י שם מבאר הטעם של"מ עדות שנים מדין ע"א באיסורין משום שהו"ל עדות באיש והוי בכלל לא יקום ע"א באיש (ע"ע מש"כ בזה בסמוך), אלא שדן שם כיון שבן י"ב שנה נדריו נבדקים והנדר חל במופלא הסמוך לאיש א"כ יש לדון אם עונת נדרים הוא דין גדלות באיש או דין בנדרים ע"ש.

שם - ובתי' התוס' שכ' שעשוהו כאילו בידו משמע שהוי דין דרבנן, וכ"נ הפנ"י ורע"א ומק' ע"ז שבד' ר"ח בגמ' מבואר שנאמן גם לענין קרבן ואם הוי דין דרבנן לא שייך להביא ע"ז קרבן כיון שמדאורייתא הוי חולין בעזרה, וע"ע קה"י גיטין סי' א'. ובתוהרא"ש כ' לדמות נאמנות זה למש"כ להלן דף ע"ד נאמנות של חיה וכדו', וצ"ע במקומו שם אם זה נאמנות דאורייתא. ובשב שמעתתא ש"ג פ"ג ביאר כוונת תוס' שזה סברא דאורייתא שלכו"ע ע"א נאמן אפי' כשאינו בידו במקום שלא איתחזק (ע"ע הכללים בזה בע"ב), ולכן כיון שסופו ליגדל הוי חזקה העשוי' להשתנות (ואע"פ שבתוס' כאן מבואר שגם כה"ג הוי חזקה מ"מ ע"ז איתרע) ובמקום חזקה כזו ע"א נאמן מבלי שהוי כבידו. וע"ע קובה"ע סי' ס"ז סק"ז שהוסיף ביאור בזה במש"כ תוס' שהוי כבידו, עפ"ד המהרי"ט הידועים שבידו מהני במקום איתחזק איסורא משום שמרעא החזקה והו"ל כלא איתחזק.

נהי דבידו לקדשה דבידו לגרשה - מבואר שגם לענין גירושין צריכים נאמנות של בידו, והטעם משום שהיא נאסרת לכהונה ע"י הגירושין, אמנם יעוין במקנה שלכאורה סגי בהכי שנאמן לקדשה שבזה היא נאסרת על כל העולם ורק שע"י הגירושין היא ניתרת לישראל ונשארת אסור לכהן ע"ש.

ובתור"י הזקן מבאר שלמסקנא נאמן האב בעדות גירושין מכח גזה"כ כמו עדות קידושין כדמשמע בגמ' שדרשו לאיש אסרה הזה התירה (וברעק"א ר"ל שגם למסקנא שלמד מדרשא דקרא גדר הדבר הוא משום שהוי קצת בידו, וכ"מ ברש"י בכתובות שם ע"ש), ויש להק' לפ"ז מגמ' דכתובות דף כ"ב ע"א שלמדו מהפסוק הזה נאמנות של פה שאסר ואם נאמנות האב נוהג גם לענין עדות גירושין א"כ אין ללמוד דין פה שאסר. וכ"מ בש"ר כאן שנאמן רק מדין פה שאסר. וע"ע במקנה שכאן ל"ש מיגו דאי בעי שתיק

הערות ומראה מקומות בפרק האומר

כיון שרצה לפוסלה לכהונה (כנ"ל דמה"ט הוי קידשה וגירשה הוי מיגו לחצי טענה), וד"ז חידוש שמהני פה שאסר אפי' כשאין מיגו ואכמ"ל בזה.

רש"י ד"ה רישא בידי' - "הלכך נאמן דמה לו לשקר אי בעי פסיל לה". משמע מדבריו שדין בידו הוי מטעם מיגו, וכן דייקו הראשונים בגיטין דף נ"ד ע"ב בד' רש"י שם. אמנם בחזו"א סי' נ"ט העיר שבסמוך כאן כ' שהוי בידו להשיאה לפסול ובוזה ל"ש מיגו כיון דהוי עבירה, וע"כ ששם הטעם הוא מדין בעלים וכידוע בשם הרא"ש בגיטין שם שנאמנות בידו הוא דין בעלים ולכן מהני גם כשהיה בידו קודם ע"ש. אמנם באב"מ סי' ז' סק"ג כ' שמש"כ בגמ' בידו להשיאה היינו נשואין בלי ביאה שג"ז פוסל לכהונה ואין בזה עבירה, ולפי"ז א"ש קו' חזו"א.

ועכצ"ל שבידו כאן הוי מדין מיגו לפמ"ש"כ בשב שמתתא ש"ו פ"א שבממון ובדבשבי"ע ל"מ דין בידו שהוא מדין בעלים ע"ש, וכאן מייירי בפסול כהונה שהוא דבשבי"ע כדמבואר שם בפט"ו בשם התור"ד להלן דף ס"ו (ומקורו ממש"כ בגמ' להלן דף ס"ו ע"ב שעדות בגוב"ח צריך שני עדים). ועוד הוכיח שם שע"כ פסול כהונה הוי דבשבי"ע שאל"כ למ"ל בידו בעדות דנשבת כל ע"א נאמן, וע"ע קה"י גיטין סי' א'. אמנם הביא שם עוד שתו"ד הרמב"ם בפט"ז סנהדרין מבואר שפסול כהונה אינו דבשבי"ע (ולדידי' מש"כ בגמ' להלן שבגוב"ח צריך שנים צ"ל הטעם משום שהוא פסול הגוף, ולכאורה כוונתו שהוי "עדות באיש"), והק' עליו מגמ' כאן שאין האב נאמן כ"א משום בידו, ומת' האחרונים דמייירי כה"ג שמכחישו ואינו נאמן אפי' באיסורין משום דהו"ל ע"א בהכחשה כמו שיבואר עוד בע"ב (כ"מ בשעה"מ שם ובאחיעזר אבהע"ז סי' ה' אות י"א וע"ע חזו"א סי' כ' סק"י"ח).

[ובאב"מ סי' ר"ט תי' באו"א שדוקא עדות שבוי' ל"מ בע"א משום שאין ע"א נאמן כ"א בדבר ברור משא"כ שבוי' אינה אסורה כ"א מחשש שמא באו עלי. ויל"פ עפ"ד הזכר יצחק שהזכרנו למעלה שע"א אינו נאמן בגוף הדבר כ"א לענין האיסור, וא"כ שפיר י"ל שאי"ז כ"א כשמעיד על גוף המעשה האוסרת ולא לייצור חששות].

שם - וע"ע ברש"י בסמוך בד"ה כר' דוסתאי בסו"ד שכ' שמה שהוי בידו לקדשה ולגרשה ל"ח בידו לענין טענת נשביתי משום שגירושין אינו פוסלה כ"א מלינשא לכהן משא"כ נשבית פוסלה גם מתרומה מחשש שמא נבעלה לפסול לה. ולכאורה כוונתו שאפי' על הכהונה אינו נאמן כיון דהוי מיגו לחצי טענה כמו שיבואר בסמוך מהראשונים, והק' א' האברכים דהתינח רש"י לשי' שכ' שבידו הוי דין מיגו אבל לשי' הרא"ש שבידו הוי דין בעלים מ"ל דהוי חצי טענה הרי מ"מ הוי בידו, ולהנ"ל א"ש שבלא"ה כאן הוי דבשבי"ע ולכו"ע הוי מדין מיגו.

עוד שם - וע"ע בראשונים שהק' קו' אחרת דומה לזו שיהא נאמן במיגו אטו כשאומר שקידשה לפסול ומת' שאין האב נאמן לענין נשואי פסולים. והק' ע"ז רע"א והמקנה שבגמ' מבואר שהאב יכול להשיאה לפסול וע"כ שגם נישואי פסול הוא בכלל הפרשה של את בתתי נתתי, וא"כ מ"ש שאינו נאמן בנשואי פסול וע"ע במהרי"ט. ושוב הק' הראשונים שיש מיגו אי בעי אמר שקדשה וגרשה עכ"פ לענין לפוסלה מכהונה ות"י כעין הנ"ל דהו"ל מיגו לחצי טענה, וע"י במקנה מש"כ בזה. וע"ע בריטב"א ובמפרשים האחרונים כאן שתי' בע"א.

הערות ומראה מקומות בפרק האומר

ובר"ן תי' עוד שנאמנות האב בנשואין הוי חי' התורה ואין לך בו אלא חידושו ולכן ל"ש מיגו בד"ז, ובקו"ש ח"ב ס"י ג' מבאר כוונתו שתלוי בחקירה הידוע אם מיגו הוי בירור מטעם מה לי לשקר או שהוי זכות הטענה, ולעניינינו אם הוי זכות טענה שפיר י"ל שטענה זו שהוא חידוש התורה אין בזה זכות עד שטוען כן בפועל.

דף ס"ו ע"ב

מתני' - הולד הולך אחר הפגום - מבואר במתני' שלגבי פסול כהונה וממזרות מיחסים את הולד אחר הפסול. ומשמע שגם לענין פסול בת אלמנה לכ"ג שהוי חללה הר"ז מדין יחוס אחר האם, וכ"מ ברש"י. אלא שתמה ע"ז הרש"ש שאין פסול אלמנה כ"א מכ"ג ואפי' גרושה שאסורה גם להדיוט אי"ז כ"א לענין לינשא לכהן ולא לענין אכילת תרומה ועבודה, ואילו הולד דהוי חלל נפסל גם לאכילת תרומה ועבודה. ומת' שם שגם האלמנה וגרושה בשעת ביאתן נפסלים לכל דבר משום שהוי עי"ז חללה וא"כ שפיר י"ל שהולד כמותה ליפסל לכל דבר.

אמנם לכאורה א"א לו' כן שהרי בגמ' מיד בסמוך מבואר שיחוס הבן לענין פסול כהונה הוא אחר האב מדין למשפחתם לבית אבותם ולא אחר האם (וכ"מ בתוס' שם בד"ה והרי וברמב"ם), וא"כ ע"כ שפסול הולד מביאת אלמנה לכ"ג הוא מטעם אחר. ואין לחלק ששם מיירי בישראל שאין עבירה ולכן הולד הולך אחר הזכר ככלל דמתני' ואילו כאן מיירי בכהן שיש עבירה ובה שייך כלל דמתני' שכשיש עבירה הולד הולך אחר הפגום, שהרי בסמוך נבאר בשם האחרונים שמש"כ במתני' יש עבירה אין הכוונה שהעבירה גורמת שהולד הולך אחר הפגום אלא הכוונה לסימן בעלמא שפסול זה שיש בו עבירה דהיינו פסול כהונה וממזרות הולד הולך אחר הפגום.

ועי' בפהמ"ש להרמב"ם שכבר עמד בכ"ז וכ' שלא נקטו לשון זה שהולד הולך אחר הפגום כ"א לענין ממזרות ואילו פסול כהונה אגב גררא נקט, ומבואר כנ"ל שבאמת אין חללות בתו של אלמנה מכ"ג מדין יחוס אחר האם כ"א מדין פסול, וכ"מ בפנ"י ע"ש. ועי' חי' הגר"ח בפנ"י מהל' אי"ב שכי' שיש שני דינים בחללות: א' - דין פסול הולד שעצם הביאה פוסלתו וזה למדו להלן דף ע"ח ע"א מקרא דלא יחלל זרעו ע"ש, וב' - וכמו"כ יש דין פסול משפחה שדינו כשאר דיני משפחה שהולד הולך אחר האב כדמבואר בגמ' דידן.

וע"ש שכי' שיש נ"מ בין הטעמים לענין מש"כ בגמ' ישראל שנשא חללה שהרי דין פסול משפחה ל"ש כה"ג כיון שאין הולד כהן ולא שייך ב' כ"א דין פסול שהביאה פוסלתו, ועוד כ' בשי' ר' דוסתאי הובא בגמ' כאן שבנות ישראל מקוה טהרה לחללים שאי"ז כ"א לענין היתר לכהונה אבל לענין קדושת כהונה לתרומה ועבודה ודאי ל"ש כיון שאביו נפסל בפסול משפחת כהונה ולא עדיף איהו מאביו דאתי מיני' ע"ש.

בד"ה ולד שפחה - "עבד ששחררו בעליו וכו' ומותר בישראלית". כוונתו כהמשך מש"כ לפני זה שפי' נ"מ בדין ולדה כמותה דמתני' לענין שכשיתגייר או ישתחרר יהא מותר בישראלית, וצ"ב למה נקט כן.

דף ס"ז ע"א

מ"י סברת מתני' ר"י היא - מבואר שבאמת אליבא דר' יוסי הולד ממזר אע"פ שאין עבירה, ובתוס' מבואר שגם לר' יהודה משכח"ל יחוס פסול ממזרות אחר הפגום בלי עבירה בגר מצרי ע"ש. ומכאן זה הוכיח המקנה יסוד הנ"ל שמש"כ במתני' הולד הולך אחר הפגום אין הכוונה שהעבירה גורמת שיתייחס אחר הפגום אלא לסימן בעלמא נקטו שפסול זה של ממזרות שיש בו עבירה הולד הולך אחר הפגום. ולהלן בסוף פירקין למדו ד"ז מדרשא ד"לו הלך אחר פסולו ומבואר שם שזה מפקיע מדין יחוס האב בכ"מ שלמדו מקרא ד"למשפחותם לבית אבותם", וע"ע בדש"י דף ע"ב בד"ה גר שכ"כ גם כה"ג בגר וממזרת שאין עבירה. וכע"ז מבואר בדין המבואר בגמ' בסמוך נתיירו הלך אחר הפגום וברש"י ובתוס' בד"ה בנה שלישי כ' שג"ז למדו ביבמות דף ע"ח ע"א מדרשא ד"להם הלך אחר פסולם", ומבואר (וכ"מ בגמ' בע"ב) שד"ז שייך גם בעמוני ומצרית שאין עבירה כלל. ע"ע פנ"י ואב"מ סי' ד' סק"ט וסי' קע"ד. [וכבר הארכנו למעלה בשם האחרונים שלענין פסול כהונה הוי דין אחר, אמנם בגר"ח שם כ' בשם הירושלמי שגם בכהונה שייך דין זה של הלך אחר פסולו וצ"ע המקור].

רש"י ד"ה בנה - דכיון דיש קידושין ואין עבירה לבית אבותם קרינן ב"י כ"שאל". מבואר מדבריו שגם בגר שייך דין למשפחתם לבית אבותם, וכ"מ בתוס' להלן דף ע"ד ע"ב בד"ה והרי שכי' שבן הגר מבת ישראל מותר בממזרת משום שמתחיל אחר האב. אמנם הרמב"ם פט"ו אי"ב ה"ט חולק על דין התוס' שם, ועי' בפנ"י כאן ובאב"מ סי' ד' סי' ט"ז שביארו שלפ"ד הרמב"ם ל"ש דין למשפחותם לבית אבותם בגר. וע"ע באבי עזרי שם. ועי' בפנ"י שכ"מ מדלא הק' בגמ' כאן והרי גר שנשא בת ישראל וכו'.

דף ס"ז ע"ב

רש"י ד"ה מנה"מ - דאין קידושין תופסין וכו' אבל הולד ממזר נפק"ל מלא יקח וכו' ומהכא ילפינן לה ביבמות ב"י החולץ דכל שאין לה עליו קידושין הולד ממזר". ברש"י העיר שלשונו בסוף משמע שדין ממזרות תלוי בדין תפיסת קידושין ואילו מתחילת דבריו לא משמע כן ע"ש. ואולי יל"פ כוונת רש"י עפ"י מש"כ בתוס' בכתובות דף כ"ט ע"ב שרק אחרי שלומדים שאין תפיסת קידושין וגם יש ממזרות בחייבי כריתות שוב אמרינן שזה תלוי בזה, אבל לעולם צריך מקור לכאור"א בנפרד.

ובתוס' כאן הק' של"צ קרא שאין קידושין תופסין כיון שזה תלוי בממזרות וכבר יודעים ממזרות מלא יקח כנ"ל, ומכאן זה כ' התוס' שסוגיין אליבא דר' יהושע שס"ל שאין ממזר כ"א מחייבי מיתות ב"ד ואינו תלוי זב"ז (ומבואר דפליגי על רש"י כאן ודבריהם הנ"ל שם). והרש"י הק' שהגמ' מק' בסמוך מאביי ומבואר שס"ל שתלוי זב"ז (כמו שהוכיחו התוס' עצמם כאן) ומת' שקו' הגמ' שם לכו"ע, ועי' ריטב"א שכ' שע"כ אין ד' הגמ' רק לר' יהושע שהרי הק' מנה"מ על מתני' שכ' "כל שאין קידושין הולד ממזר".

והנה התוס' הוכיחו גם משי' ר"ע שזה תלוי בזה ממה שאין מקור כ"א שיש ממזרות בחייבי לאווין ולא לענין שאין בהם תפיסת קידושין, וברש"י בסמוך דף ס"ח סוף ע"א כ' שיש מקור מיבמה ע"ש וברע"א שם תמה ע"ז למ"ל שני מקורות. וע"ע מש"כ במהרש"א כאן שלעולם גם התוס' מודים שר"ע צריך שני מקורות וכוונתם רק שאין להגמ' מקור בד' ר"ע כ"א לענין ממזרות וע"כ שתפיסת קידושין

הערות ומראה מקומות בפרק האומר

יודעים משום שזה תלוי בזה, אמנם יעוין ברש"י להלן בד"ה ולר"ע שהביא מקור גם לזה מסוגיא דיבמות לענין מאמר ע"ש. וע"ע בפנ"י בכ"ז.

אלא אש"א ואשת אח איכא למיפרך וכו' - ידועים קו' האב"מ בסי' מ"ד סק"ד על ד' הפנ"י בגיטין דף מ"ג ע"א גבי שפחה חרופה שכי' שאין קידושין תופסין באש"א מחמת קנין האישות גם לולי דין ערוה, ומק' ע"ז שם מכאן שמבואר שגם אש"א צריך מקור של כל העריות. וידועים תי' האחרונים (חזו"א סי' קמ"ח דבר"י סי' נ"ו סק"ד וקובה"ע סי' ג' סק"ט ודב"א ח"ג סי' י' וקה"י יבמות סי' ל"ז וגרנ"ט) שיש נ"מ בדבר שאם אי' תפיסת קידושין הוי רק מחמת קנין לא היה מכח זה ממזרות שהרי דין הנ"ל שממזרות תלוי בתפיסת קידושין אי"ז כ"א מכח ערוה, וע"ע בקובה"ע סי' ל"ה ודבר"י שם שהביא ד' הגרש"ש בריש מס' יבמות שאי' תפיסת קידושין בערוה אינו תוצאה מחומר האיסור אלא שניהם נובעים ממחייב א' של שם ערוה, ע"ש ובאמר"מ סי' ה' אות ג'.

[וע"ע שם שיש עוד נ"מ אם קדשה שניהם בב"א, שהרי כלל דכל שאינו זא"ז אפי' בב"א אינו אי"ז כ"א אם החסרון הוא בעצם כגון שהוי ערוה אבל אם החסרון משום שהיא קנוי' כה"ג החסרון רק משום שאין מציאות אבל בב"א חל (כעין ד' הגר"ח בספרו לענין הקמה והפרה). וע"ע מש"כ בזה לעי' בריש פירקין דף ס' ע"א לענין קידושי מאה לר' יוחנן שיש איסור אש"א וקידושין תופסין].

הא לכתחילה הא דיעבד - במפרשים ראשונים ואחרונים מק' שלד' רבא הידועים בריש הוריות כל מה דאמר רחמנא לא תעביד אי' עביד לא מהני א"כ למ"ל קרא לדיעבד ע"ש תירוצם. והמקנה מת' שעדיין צריך קרא שאין הקידושין תופסין משום שכיון שבלאו הכי אין תפיסת קידושין אינו לוקה כה"ג כיון שאין בקידושיו כלום. ועי' בקו"ש בכתובות אות פ"ז ובקה"י ריש יבמות מש"כ כע"ז לענין ד' המנ"ח שדן אם יש איסור בקידושי ערוה.

דף ס"ח ע"א

תוד"ה הכל מודים - "לכך או' הר"ר שלמה מדרי"ש שיש ליישב פי' הקו' וכו' אין לו' שמשום שגירשה יהא איסור נוסף וכו' ה"נ איכא למימר דתתפסי בה קידושין משום דהא בהא תליא מילתא". בתוהרא"ש הק' על תי' זה דא"כ נדה נמי נימא הכי שכיון שלא פקע קידושי נדה ה"ה שסברא היא שלא ימנע תפיסת קידושין, וכע"ז המפרשים והאחרונים כאן, וכבר רמזו לזה התוס' עצמם ביבמות שם דף מ"ט ע"ש במפרשים. והרמב"ן ביבמות שם תי' ע"ז שנדה שאני שיש תקנה לאיסורה ואין סברא שיפקע הקידושין עבור זה דא"כ לא הנחת בת לאברהם אבינו שיושבת תחת בעלה, ועי' מש"כ בזה בקובה"ע סי' ד' סק"ז.

ובמהרש"א כ' שרש"י הרגיש בקו' זו על עצם דבריו שפי' שלא פקע הקידושין ולכן כ' כאן שנדה מיירי בפנוי', אלא שכי' המהרש"א שא"כ מבואר שלא כד' הר"ר שלמה הנ"ל בתוס' שאם יש סברא לו' שאינו מונע כיון שאינו מפקיע א"כ מ"ש פנוי' מאש"א. ועי' ביבמות שם שכי' בתו"י שם תי' דומה דהואיל ואישתרי לגבי שלא יפקע ה"ה דאישתרי לגבי שלא ימנע, ולפי"ז י"ל שיי' רש"י שלכן כ' גבי נדה דמיירי בפנוי' שבזה לא אישתרי כלל ושפיר מונע תפיסת הקידושין לולי פסוק מיוחד כדמבואר ברש"י. וע"ע ברש"ש ובמהר"י ט.

הערות ומראה מקומות בפרק האומר

תוד"ה לחומרה מקשינן - "וא"ת אדרבה חומרה הוא לו' דתפסי בה קידושין לאוסרה לעלמא וי"ל דאדרבה חומרה הוא לו' דלא תפסי בה דמתוך כלך אנו אומרים דהולד ממזר". ועיי' רש"ש הוסיף שחומרה של תפיסת קידושין יש בו צד קולא ג"כ שקידושי שני אינם תופסין (כמש"כ גם בתוס' לעי' בריש מכילתין בד"ה ב"ש), ולכן לא החשיבו ד"ז לחומרה כ"כ. ועיי' בריטבי"א שעמד בזה.

דהוי עשה שאינו שוה בכל - כוונת הגמ' שיש ריבוי של תפיסת קידושין מקרא דכי תהי' ולר"ע צריך להעמידו בדבר שאינו חייבי לאווין, ולר' סימאי מיירי באלמנה לכ"ג, ולר' ישבב מסתפקא להגמ' אם יש להעמידו בחייבי עשה א"ד דוקא בבעולה לכ"ג משום שאינו שוה בכל וגם דהו"ל עשה ולא ל"ת, ועיי' אינו דומה לאנוסת אביו כמו שאר חייבי עשה ששוה בכל וגם לא כאלמנה דהוי ל"ת אע"פ דהוי ג"כ אינו שוה בכל. ועיי' רעק"א כתובות דף ל"א ע"א שהק' שמקורו של ר' ישבב מבואר בפ' החולץ שיש ו' יתירא לרבות חייבי עשה, וא"כ כך לי עשה שאינו בכל לדמותו לעשה ששוה בכל כמו ל"ת שאינו שוה לדמותו לל"ת ששוה בכל, ועיי' תי' ועיי' רש"ש שם.

דף ס"ח ע"ב

ולדה כמותה מנלן דא"ק האשה וילדיה וכו' - ולהלן בסמוך בסוף הפרק לענין מחלו' ר"ט ור"א אם ממזרים יכולים ליטהר מבואר שאפי' לולי הפסוק של האשה וילדיה אמרי' שאין הולד מתייחס אחר העבד משום שולד שפחה כולד במי בהמה דמי, ומשמע הכוונה לדרשא שהביאה הגמ' כאן לפני זה עם הדומה לחמור וכ"מ בגמ' יבמות דף ס"ב ע"א שמשם מקור שאין לעבד חייס. והרשב"א הק' דא"כ למ"ל להגמ' מקור אחר לולדה כמותה מקרא דהאשה וילדיה. ותי' שכל מה שאמרו כן לענין ממזר שם היינו אחרי שלמדו כאן שבכל ישראל אין הולד מתייחס אחריו מקרא דהאשה וילדיה. ועיי' בפני"י. ובקה"י סי' מ"ח כ' לחלק בזה בין ולד שפחה מעבד שאין הבן מתייחס אחריו כלל לבין ולד שפחה מישראל גמור שעבד יכול להתייחס אחר אביו, ועיי' בסמוך.

תוד"ה ולדה - "והיכי נוכל להכשיר באין קידושין ויש עבירה יותר מיש קידושין ויש עבירה דהולד הולך אחר הפגום וכו' ונ"ל דה"פ ולדה כמוה מנלן שלא יהא קרוי בנו לשום דבר ואפי' כבנו ממזר לא הוי". צ"ע בכוונתם שלא מצינו הולד הולך אחר הפגום כ"א לענין איסורים ששייכים בכא"א אבל איסור עבד אינו שייך כ"א בעבד וא"כ עד כמה שלא ידענו שהוא עבד מה שייך שיפסל כעבד. ועוד צ"ב היכן מרומז בתי' הגמ' שאין הולד קרוי בנו לשום דבר שלא כ' כ"א קרא דהאשה וילדיה שהם עבדים.

ועיי' חזו"א סי' ו' אות ה' שכי' שזה גופא השו"ט כאן בתוס' אם הולד מתייחס אחריו והוא בן חורין אלא שיש בו פסול עבד משום הלך אחר הפגום (אלא שהק' מ"ש מעבד משוחרר כיון שאינו משועבד) או שהוא עבד גמור ואינו מתייחס אחריו כלל ע"ש, ועיי' מש"כ בקה"י שם. ועיי' בדבריהם שהעירו שלא הק' התוס' כן גבי עבד הבא על בת ישראל שהולד כשר וא"צ גירות כלל ואמאי נימא הלך אחר הפגום, ומתי' ששם פשוט יותר שאין הולד מתייחס אחר עבד, וכאן הסתפקו לענין שפחה משום שכה"ג הו"ל הולד עבד ממילא כלשון הגמ' הנ"ל כולד במעי בהמה דמי (ועיי' הטעם משום כל היוצא מהטהור טהור) אלא שעדיין מסתפקא לגמ' שהבן יתייחס אחר אביו (שעבד יש לו יחוס לישראל כמש"כ למעלה בשמו).

הערות ומראה מקומות בפרק האומר

[והנה מה שנקטו שעבד ועכו"ם הבא על בת ישראל ל"צ גירות כלל, מבואר ברש"י כאן בד"ה לימא קסבר ובד"ה ומשני שבזה גופה השו"ט בגמ' כאן, ובגלה"ש הובא ד' התוס' להלן שס"ל שצריך גירות ע"ש ובמהרש"א, ועי' שעה"מ אי"ב פט"ו ה"ג וקובה"ע סי' כ' סק"ב שכי' שיש סוגיות חלוקות בזה].

נכרית מנלן א"ק לא תתחתן במ - והרי"ף לא גרס כ"ז אלא אר"י משום רשב"י וכו' ומבואר של"צ קרא לו' שאין קידושין תופסין. ובר"ן כ' שכיון שלמדו שדומה לשפחה לענין ולדה כמותה ה"ה לענין אי תפיסת קידושין, ולכאורה צ"ל שלס"ל להרי"ף מקור הגמ' כאן לתפיסת קידושין (ואולי משום קו' התוס') דאל"כ הול"ל להיפך. ובריטב"א כ' שמקור הגמ' לשפחה שייך גם בעכו"ם שהרי פסוק הנ"ל עם החמור מיירי בשעת עקידה שאליעזר עבד אברהם היה עמו וא"ל שבו לכם פה עם החמור וע"כ שהיה עמו עוד נער והוא עכו"ם (וכ' שם שלא היה זה ישמעאל שאל"כ הו"ל ישראל מומר ואיכמ"ל בזה). וע"ע לעי' דף ס"ב ע"ב שהבאנו הנדון אם עכו"ם הוי כבהמה שהרשב"א ורש"ש שם מביאים ד' הגמ' ביבמות דף ס"ב שעכו"ם יש לו חייס ואינו כבהמה. וע"ע שעה"מ שם ואב"מ סי' ד' סק"ב ובאמר"מ סי' כ"ז סק"ז, ובגר"ח פ"ג אי"ב ה"ב כ' שזה מדין העבדות שאין היחוס שלו.

ועי' קובה"ע סי' ל"ו סק"ה שהביא ד' המרדכי והרמב"ן שבוועל ארמית הוי מחייבי כריתות (עכ"פ בפרהסיא) כיון שקנאין פוגעין בו, והק' שם דא"כ למ"ל קרא למעט תפיסת קידושין בעכו"ם תיפ"ל דהוי כעריות, ולענינינו א"ש בזה ש' הרי"ף של"צ קרא. ומביא ר' אלחנן שם שהק' כן לרבו הגר"ח ותי' לו שאע"פ שהוי חייבי כריתות אינה ערוה ואינה בכלל היקישא דר' יונה לענין תפיסת קידושין ע"ש עוד.

[ובקובה"ע שם מביא מחלו' בין הרמב"ן לבין המרדכי אם גוי בבת ישראל הוי ג"כ חייבי כריתות, ולכאורה קו' הנ"ל הוא רק אם גם גוי בבת ישראל ג"כ הוי חיי"כ דאל"כ צריך קרא להכי, וע"ע בתוס' ביבמות דף ט"ז ע"ב שכי' שעכו"ם בבת ישראל הוי היתר גמור].

רש"י ד"ה דדריש טעמא - "וה"נ דריש טעמא דחיתון משום כי יסיר וכו' אלא לרבנן איצטרך קרא לפרושי טעמא בז' אומות גופייהו ולמעוטי שאר אומות שאינן אדוקין בעבודת כוכבים כמותן". ובר"ן פי' כפשוטו שלפי ר"ש כל האומות בכלל כי יסיר משום שיש בהם עכו"ם ושייך בהם טעמא דקרא משא"כ לרבנן אין לנו אלא מה שכי' בתורה דהיינו ז' אומות בלבד. ועי' אב"מ ריש סי' ט"ז שפי' שרש"י לכ"כ משום שכה"ג שמפורש בתורה הטעם לכו"ע אזלינן בתר טעמא וכמש"כ בב"מ דף קט"ו.

תוד"ה א"ק לא תתחתן במ - "פי' בקו' לא יהא לך בהם תורת חתנות מיהו ק' דהאי קרא לא מיירי בעכו"ם וכו' כדאמר בפ' הערל א"ר בגירותן אית להו איסור חתנות פי' איסור לא תתחתן במ". וכבר חלקו בזה רש"י ותוס' ר"פ אלו נערות גבי כותית שכי' רש"י גירי אריות הן ויש בהם לא תתחתן ותוס' חלקו משום ששם מיירי בגירותן שאין להם איסור חתנות כנ"ל. ובפנ"י שם יישב ש' רש"י שס"ל שמסקנת הגמ' בהערל שם הוא שבין בגירותן ובין בגיותן יש איסור חתנות ע"ש, ולפ"ז א"ש גם דבריו כאן לשי'. וע"ע להלן רפ"ד לענין נתינים.

רד"ה לכתחילה קאמר - "דכי כתיב לא יהי קדש בישראל כשר כתיב ולא בממזר". הטעם מבואר בראשונים שכיון שהתורה כתבו בלשון "קדש" לכן אין הממזר בכלל שכל עיקרו אינו אלא תוצאה של "קדשות". וע"ע בד' הראשונים להלן בסמוך בר"פ עשרה יוחסין שביארו הצד לאסור ממזר בשפחה אע"פ שמוותרים בשאר איסורי קהל, משום שאינן חייבים בכל המצוות וסורן רע והו"ל כעכו"ם שאסורים בהם משום "כי יסיר את בנך".

וידועים ד' הרמב"ם פ"ב ה"א אי"ב ה"א שאיסור ישראל בשפחה אינו אלא מדרבנן, ובפ"ו ה"ד כ' שלכן התירו ממזר כמש"כ בגמ' כאן כדי שיהא תקנה לולד. וע"ע שעה"מ שם שהביא מחלו' בדבר אם גם איסור בת ישראל בעבד הוי רק מדרבנן בעלמא או שזה לכו"ע איסור דאורייתא, והביא רא"י ממש"כ סוגיין וא"א לכתחילה ממזרת נמי תינסיב לעבדא, ואילו לד' הרמב"ם לק"מ של"מ ההיתר כ"א גבי ישראל בשפחה דהוי דרבנן וע"כ שגם איסור בת ישראל בעבד אינו אלא מדרבנן. וע"י ב"ש ס"י ד' סקל"ב שכי' שלפ"ד הרמב"ם בת ישראל אסורה לעבד אפי' אי נימא דהוי ג"כ דרבנן משום שלמעשה אין בזה תקנה לולד, ואין להקי' מקו' הגמ' הנ"ל שזה גופא קו' הגמ' וע"ז תירצו שעבד אין לו חייס ואין בזה תיקון לולד.

בד"ה טיהרת את הזכרים - "ילכו למקום שאין מכירין אותן ויאמר עבד אני ונושא שפחה ואין מוחה בידו". כוונתו שיאמר שהוא עבד כנעני ולכן הקי' שגם ממזרת תאמר שהיא שפחה, ובמקנה בסוגיין דן בענין היתר עבד עברי בשפחתו של אדון אחר וא"כ כאן לא מהני לו' שהוא עבד עברי. ובהג' הרד"ל הקי' שיל"פ שהזכרים יכולים לימכר לע"ע משא"כ אשה שאינה נמכרת לע"ע, אלא שתלה ד"ז אם היה ע"ע בזמנו של ר"ט בבית השני ע"ש.

בד"ה מאי ניהו - "וה"ה דמצ"ה לאקשוני מי שרי לאינסובי עצה למיגנב". ק"ל לרש"י שגניבה זו היה באיסור וא"כ איך נתן לו עצה לעשות איסור וכי אומרים חטא כדי שתזכה, וכ"ה ש"ר. וע"י ריטב"א שהוסיף שאפי' ע"מ לשלם או למינקט אסור כדמבואר בב"מ דף ס"א ע"א. וברשב"א כ' שיתכן שהיה מותר כיון שעשה כן לטהר את בניו, וכ"כ בתור"י ד שעי"מ לשלם מותר כה"ג, וצ"ב איזה היתר יש לעבור על איסור גניבה משום כך. אמנם ידוע ש"י הרמב"ם ריש ה"ל גניבה שע"מ לשלם אינו אסור כ"א מדרבנן כדי שלא ירגיל עצמו בכך ע"ש ובנו"כ, ולפ"ז שפיר י"ל שלצורך גדול התירו ואולי זהו כוונת הראשונים הנ"ל.

וע"ע בתוהרא"ש שכי' שיגנוב ממי שידוע לו שימחול לו, וצ"ע דממנ"פ אם מחל לו קודם אי"ז גניבה ואם מחל רק אח"כ אי"כ הו"ל אומר אחטא ואשוב שאין מספיקים בידו לעשות תשובה. ועו"ק שאם מוחל לו למה נמכר הלא אי"כ חוב כלל, וכמו"כ יש להקי' בע"מ לשלם. ואפי' לו יצויר שיש עדיין חוב בשעת מכירה, יל"ע אם צריך לימכר שיתכן שמכירת גנב הוי מדין עונש על העבירה ולא רק הכ"ת של גביית חוב הגניבה כידוע בשם המהר"ל דיסקין (וע"ע ס' הזכרון של הגר"י הוטנר זצוק"ל ס"י מ'). וכ"ת שב"ד שמכרוהו לא ידוע מכ"ז שמחל או שדעתו לשלם, אי"כ הו"ל מכירתו בטעות ואינו כלום, וכ"כ בקו"ש ס"י ק' שהביא קו' המנ"ח מצוב מ"ב אות ו' שהו"ל לתת עצה שיודה בב"ד שגנב וע"כ שא"כ הו"ל מכירה בטעות ובטל.

הערות ומראה מקומות בפרק האומר

בא"ד - "הוי"מ לשנויי לי' דא"ל מכור עצמך לע"ע וכר"א דאמר בפ"ק זה וזה רבו מוסר לו שפחה כנענית". במהרש"א הק' שעדיין יש איסור לאדון לשחררו משום לעולם בהם תעבדו, וברש"ש מת' שמיירי שכמשלם לו שכה"ג מותר לשחרר כמש"כ הר"ן בפ' השולח. וע"ע בר"ן שם הטעם משום שכל האיסור אינו אלא משום לא תחנם, וא"כ יתכן שגם לטהר את בניו הוי"ל סיבה מספקת ומותר לעשות כן, וכדמבואר שם שלהשלימו למנין מותר. וע"ע במנ"ח שם אות י"ז שהק' שעדיין יש איסור למכור עצמו לעבד מקרא דכי לי בניי עבדים, ואולי גם בזה י"ל שמותר לטהר את בניו כמו שמותר לעני למכור עצמו מחמת דוחקו, דמ"ל דוחק ממון מ"ל דוחק יחוס.

אע"ג דכ' האשה וילדי' וכו' אתא לו אפקי' - באב"מ סי' ד' סק"ב כי שעכצ"ל שאינו עבד ממש שהרי אין עבד ממזר כמש"כ רש"י לעי' בד"ה לימא קסבר, וע"כ דדין לו הלך אחר פסולו מפקיע את דין יחוס ולדה כמותה של שפחה והוי"ל ישראל ממזר או עכ"פ חצי עבד חצי ישראל ופסול ממזר הוי משום צד ישראל. וכי שם דה"ה גבי ממזר שבא על הנכרית שיהא ישראל ממזר.

ובאמר"מ סי' כ"ז סקט"ז וי"ז חולק ע"ז וכי שלעולם אין דין לו הלך אחר פסולו מפקיע יחוס האם כלל, אלא שמרבה יחוס האב לענין פסול. ומה שהק' האב"מ שאין עבד ממזר כנ"ל ברש"י כי שם שאי"ז כ"א לענין עכו"ם אבל עבד שייך בי' ענין עבדות כיון שהוי במקצת כישראל ולכן הוי עבד ממזר ממש, ולפ"ז בולד ממזר מנכרית הוי עכו"ם וכשר לכו"ע. וע"ע קובה"ע סי' מ"ד סק"ד וחי' ר' ראובן ביבמות סי' כ"ב.

שם - ובפנ"י בסוגיין הק' שלפמש"כ בגמ' בדיעבד קאמר הול"ל שיכולים ממזרים לטהר ע"י נכרית, ולהנ"ל בשם האמר"מ גם ר"א שחולק בעבד מודה בנכרית. ומת' שלא אמרו במתני' כ"א בשפחה שיכול לקנות שפחה לעצמו והוליד ממנה ולשחרר את בנו ויהא כשר. וע"ע בזה בשעה"מ פ"ג ה"ג ובמקנה כאן בד' המהרש"א הנ"ל. וע"ע בהג' הרד"ל שמפרש ד' הגמ' "דאי עבד קאמר" דהיינו שימכר כעבד עברי ואין בזה איסור כלל ע"ש.